

Cilt I

1931

TÜRK HUKUK VE İKTİSAT TARİHİ MECMUASI

Istanbul Darülfünunu Türkiyat Enstitüsü
tarafından neşredilir

Müdür :

Prof. Dr. Köprülüzade Mehmet Fuat

Istanbul -- Evkaf Matbaası

1931

Paşaeli

ŞARKİ TRAKYANIN COĞRAFYASINA ve İKTİSADİ TARİHİNE DAİR NOTLAR

Dr. Hâmit Sadi

İstanbul Darülfünunu muallimlerinden

Memleketimizin coğrafyasına ve iktisadi tarihine dair henüz ciddi eserlerden mahrum bulunuyoruz. Bu sahadaki ilk hareketlerin az çok kusurlu olması pek tabiidir. Elverir ki bu teşebbüsler ilmi usullere riayet düşüncesile yapılsın. Pekçok mesaiye ve zamana bağlı olan bu mevzua muhtelif istikametlerden girilebilir; umumi şekilde bütün Türkiye'ye dair muayyen bahisler üzerinde tetkikler yapılabildiği gibi, memleketin herhangi bir köşesinden başlayarak her tabii mntakanın coğrafi hususiyetine ve iktisadi tarihine dair tetkiklerde bulunmak ta mümkündür. Biz burada, coğrafi usule daha uygun gelen ikinci yolu tercih ederek, memleketin en garbi kısmını teşkil eden Paşaeli'ni mütalea edeceğiz. Fakat şurasını ilâve edeyim ki bu yazılar kısmen zafî müşahedeye müstenit olmakla beraber umumiyetle bibliografik bir mahiyettedir. Daha ziyade esasî tetkiklere bir başlangıç teşkil edebilir.

I

Balkan yarımadasının Anadolu'ya doğru uzanan köşesine "Şarkî Trakya [1]", veya "Paşaeli", denilir. Şimalişarkî'de İstranca dağları, Garpta Aşağı Meriç vadisiyle tahdit olunan bu arazi İstanbul ve Çanakkale boğazları arasında üç köşeli bir yarım ad'a halindedir. Fakat Cenupta "Gelibolu yarımadası", Çanakkale boğazı mntakasından; Silivriden geçen tuldairesinin

[1] Trakya, Balkanyarımadasının eski taksimatına ait bir tabirdir. kadim Yunanlılar, Adalar denizinin şimal sahillerinden Balkan dağlarına kadar yarımada'nın şarkında yaşayan bütün kavımlara "Trak" ismini verdiklerinden buralara da "Trakya", derlerdi. Romalılar devrinde (birinci asır ortalarına doğru) Trakya için idari bir hudut çizildi. Şarkta Karadeniz, Marmara ve boğazlardan, Garpte Vitoş, Perim dağlarına, Köstendil ve Sofya havalisine kadar uzanan ve şimalde Balkan dağları ile tahdit olunan sahaya "Thracia", eyaleti ismi verildi. Bu eski idari taksim yarımada'nın bugünkü coğrafi taksimatında az çok tesirini göstermektedir. Bugün Trakya namı altında oldukça mütenevvi nahiyeler bir araya toplanır: Balkan dağlarıyla İstranca ve Rodop dağları arasında bulunan Meriç-Tunca yukarı havzaları ve Karadeniz mailesi ayrı bir mntaka teşkil eder; Buraya "Şarkî Rumeli" veya "Cenubî Bulgaristan", denilir. Umumiyetle Trakya denilince daha ziyade bu mntakanın —yani 42 inci arz dairesinin— cenubunda kalan kısım anlaşılır. Bu da Meriç nehri ile Garp ve Şark kısımlarına ayrılır.

Şarkî Trakya "Paşaeli", denilmesi pek yeni bir devre aittir. Bu ismin menşei

Şarkında kalan "İstanbul yarımadası,"da İstanbul boğazı mntakasından sayılır. Bu suretle Paşaeli bugünkü Edirne, Kırklareli ve Tekirdağ vilâyetlerini ihtiva eden takriben 19 bin kilometre murabbaî vüs'atinde bir sahadır [1].

Türkiyeyi doğrudan doğruya Avrupaya bağlayan bu mntakamın *Coğrafi vaziyetinde* bazı hususiyetler göze çarpar. Paşaeli Balkandan ziyade Anadolunun bir parçasıdır. Marmaranın her iki tarafında arazi, şekil ve bünye itibarıyla birbirine çok benzer. Meriç vadisi, bir nehirден farklı olmayan İstanbul ve Çanakkale boğazlarından daha mühim bir hudut mahiyetindedir. Pek hususî bir bünyeye malik olan Rodop dağları da tabii bir duvar vücude getirir. Yarımadanın hiç bir tarafında bu kadar kuvvetli bir hudut mntakasına tesadüf edilmez. Rodoplarla Istrancalar arasındaki Sakar yaylası da hudut çerçevesini tamamlayan bir arızadır. Aynızamanda iklim ve nebatat itibarıyla da Şarkî Trakyanın Anadoluya tâbi olduğu kat'i surette anlaşılmıştır [2]. Istranca ormanları Şimalî Anadolu ormanlarının devamı olduğu gibi Ergene ovasında nebatî hayat tamamen Orta Anadoluyu hatırlatmaktadır. Nüfus ve iktisadî hayat itibarilede Marmara havzasının ayrılmaz bir parçası olduğunu atideki tetkikler bize gösterecektir.

Paşaeli *avarız* itibarile azçok bir tenevvü gösterir. Arazinin büyük bir kısmı aşınmış tepelerden ve az derin vadilerden müteşekkildir. Orta tarafları deniz seviyesinden çok yüksek olmadığı halde kenarlara doğru bazı arızalara tesadüf edilir. Karadeniz, Marmara ve Adalar denizi sahilleri yeni inşikaklara tekabül ettiğinden tamamen diktir. Sahillere muvazi olarak uzanan silsileler denizle teması bir derece güçleştirir. Avarızı göz önünde tutarak Şarkî Trakyanın hulûl ve nüfuz

hakkında kat'i malumat olmamakla beraber şu suretle izahı kabildir: Eski Osmanlı idare taksimatında Gelibolu ve civarı Kaptan Paşa eyaletine tâbi bulunduğundan evvelce Cenevî Trakya Paşaeli denilirdi. Bilâhare bu isim bütün Şarkî Trakya'ya teşmil edilmiştir.

	Mesaba	Nüfus	Kesafet
[1] Edirne	7 565 Km ²	150 bin	20
Tekirdağ	5 950 "	109 "	22
Kırklareli	5 660 "	131 "	19

İstatistik yılı, 1928.

[2] Yoh. Mattfeld. Die Pflnzen geographische Stellung Ostthrakiens 1929, S. 3.

kabiliyetini tetkik edecek olursak: Şimal ve Garp cihetlerini silsilelerle çevrilmiş olduğu, umumî meyil Meriç vadisine müteveccih olmasına rağmen boğazlara ve Marmara sahillerine doğru açık bulunduğu görülür. Eski zamanlarda pek ehemmiyetli bir mahreç olan Meriç vadisi bugün metrük bir haldedir.

Mufassal bir harita [1] üzerinde Paşaelinin *tabii muntakaları* tetkik edilecek olursa başlıca üç coğrafi nahiyeye nazara çarpar: 1 — Istranca dağlarının vücude getirdiği geniş sırt; 2 — Ergene havzası: Ergene nehri ile şimal ve cenup tâbillerinin işgal ettiği ovalık kısım ve Aşağı Meriç vadisi; 3 — Cenubî Trakya: pek değişik şekiller gösteren Cenubî Trakya yaylası ve dağları. Bu muntakalar yalnız arazi itibarile değil iklim, nebatat, ve iktisadî hayat itibarile de pek farklı olduğundan herbirini ayrı ayrı mütalea etmek icap eder [2].

[1] Trakyanın ilk mufassal topoğrafya haritaları Ruslar tarafından alınarak 1884 de neşredilmiştir. 1:126 000 mikyasında olan bu münhanili haritaların, büyültmek ve küçültmek suretile, türkçeleri vücude getirilmiştir. 63 ve 210 binde bir mikyasındaki türkçe Rumeli haritalarının Trakya kısmının esas oradan alınmıştır. İngiliz Erkânı Harbiyesinin 250 binde bir mikyasındaki Türkiye haritalarının Trakya paftalarında da aynı membadan istifade edilmiş ve bazı tashih ve ilâveler yapılmıştır. Ecnebi haritalar içinde sıhhata yakın olanı budur. Avusturya Askerî Coğrafya Enstitüsünün 1 : 200 000 mikyasındaki Balkan haritasının Trakyaaya ait olan paftaları münhanili değilse de coğrafi tetkikler için istifadeliidir. (Militargeographisches Institut in Wien. Neuegeneral Karte von Mitteleuropa 1 : 200,000.)

Ahrens T. C. Erkânı Harbiye Harita Dairesi tarafından neşredilen 1: 200 000 mikyasındaki istikşaf haritaları bu muntakanın en muntazam haritası ise de, memnuyeti dolayısıyla, istifade mümkün olamamıştır. Edirne ve civarının, yine aynı müessesese tarafından vücude getirilmiş, 1 : 25 000 mikyasında haritaları vardır.

[2] Trakyada yeni usullerle ilk coğrafi tetkikat A m i B o u é tarafından yapılmıştır. Bu eski Balkan mütetebbiinin 1840 senesinde fransızca olarak intişar eden „La Turquie d'Europe“ eseri, ki bilâhare almancaya tercüme edilmiştir, bütün Balkan memlekelerine aittir. On dokuzuncu asır iptidalarında Balkanyarımadasının iktisadi hayatına dair epey malûmat cemedilmiştir. Daha ziyade tarihî bir memba olarak istifade edilir. bundan sonra 1869 da F. Von Hohstetter in İstanbuldan başlayarak Kırklareli üzerinden Edirneye kadar yaptığı tettebbü seyahati zikredilebilir. Mumaileyhin vücude getirdiği geoloji haritası hiç bir tashih görmeden 30 sene bütün tetkiklere esas olmuştur. 1902 de F. X. Schaffer Şarkî Trakyaaya ait bazı raporlar neşretmiştir. Schaffer in esas gayesi Istranca dağları ile Şimalî Anadolu Dağları arasındaki münasebeti araştırmak olduğu için Istrancaları müteaddit defalar gezdiği gibi Uzunköprü'nün cenubundaki Kestanbolu lignit kömürleri sahasını tetkik etmiş, Keşan ve İpsala havalisini dolaşmıştır. Schaffer'in 1918 de Saraybosnada basılan „Landeskunde von Thracien“ eseri bu muntaka hakkında toplu malumatı ihtiva eden yegâne eserdir. Umumi harpten evvel burada dolaşmış olan N. A r a b u n n, bütün Marmara havzasına ait umumî bir makalesi Anna. de Géög-

II

Istranca dağları. — Istrancalar, Trakyanın şark müntehasında şimaligarbî'den cenubuşarkıye doğru uzanan vasat irtifada bir silsiledir. 20-40 kilometre genişliğinde olan şimal kısımlarında hatt-ı balâ 600-800 metre olduğu halde cenuba doğru Istranca köyü civarında 250 metreye kadar iner. En yüksek noktası olan Büyük Mağya dağı (1030m.) Kırklarelinin şarkına düşer. Bulgar hududu Istrancalar üzerinden geçtiği için silsilenin Şimal mailesi hududun öbür tarafında kalmaktadır. Cenup mailesi tedricen alçalarak Merkezî Trakya ovasına iner. Şark etekleri Karadenize müntehi olarak tarihî ehemmiyeti az olan dik sahilleri vücuda getirir. Arazi mütenevvi şistlerden ve billurî sahrelerden müteşekkildir. Üçüncü zaman nihayetinde yükselmiş olan bu eski itikâl yaylası üzerinde akar sular mütemadiyen zemini oymakta ve yeni şekiller vücuda getirmektedir.

Burada hüküm süren orman iklimi Paşaelinin diğer iklimlerinden pek farklıdır. Istrancada yazlar Ergene ovasına, hatta İstanbula nazaran daha serin geçer. Azamî hararet 27°, temmuz ve ağustos vasatileri 18°-20° den ziyade değildir. Senevî yağış miktarı da civar muntakalara nazaran daha ziyade ve daha muntazamdır. Şimal ve şimalişarki rüzgârları mütemadiyen serin deniz havası getirir; Boğucu lodos rüzgârı buralara tesir etmez. Çayır lar ve tarlalar Ergene ovasının kurak isteplerinden daha canlıdır. Hertarafta sık meşe ve kayın ormanları bulunur. Fakat fazla rutubet ve serinlik, aynı zamanda tütün gibi, bazı mahsullerin yetişmesine mâni olur. Bu nebatın yazın ihtiyaç gösterdiği 20-25 derece suhuret burada yoktur.

Eteklerinde kaynaklar fışkıran, berrak dereler çağhyan bu ormanlık mntakamn sahilllerinde büyük şehirler ve limanlar, teşekkül edememiştir. Çünkü akar sular eski limanları kapa-

ra'de intişar etmiştir. (Arabu (N) Les régions voisines de la mer de Marmara) Ann. de Géog. XXVI 1917 senesinde Prof. E. O b s f'da Istranca mntakasında bir tetkik seyyahatı yapmış ise de bunun raporu müsvedde halinde kalmıştır. Yalnız 1921 senesinde „Das Klima Th r a k i e n s“ ünvanlı bir bröşür neşretmiştir. Bu eserde daha ziyade nebatî hayata ve rivayetlere istinaden yapılmış iklim tavsiflerini ihtiva eder Bir dereceye kadar Trakyada iklim farklarının iktisadî hayat üzerine olan tesirleri izah edilmiştir. 1928 senesinde Leh Profesörlerinden S'a v i s k i Cenubi Trakya da bir tetkik seyyahatı tertip etmiş sene vefat ile neticelenen bir hastalık bu tetkikin yarında kalmasına sebep olmuştur. Aynı sene zarfında Istranca ormanlarında nebat tetkikatı yapan Yoh. M a t t e l d' "Die pflanzen geographische Stellung Ostthraciens., 1926 ünvanlı bir tetkik neşretmiştir.

duğu gibi bataklıklar husule getirerek sivrisinekleri çoğaltmaktadır. Malarya yalnız sahillerdeki şehir çekirdeklerini zehirlemekle kalmaz; gündüz öğle vakti esen deniz rüzgârları dere ağzlarındaki sinekleri dağlara doğru sürer. İstanbula odun ve kömür sevkedilen ve her sene binlerce amelenin uğrağı olan bu sahillerde sıtma mücadelesinin büyük bir ehemmiyeti vardır .

Kırklarelinin Demirköy ve kısmen Vize kazaları bu muntakaya düşer. Şimalde bulunan Demirköy havalisi daha yağmurludur. İlkbaharda hemen gün aşırı, yaz aylarında da hafta da bir yağmur yağar. Toprak daima ıslaktır, derelerin hiçbiri kurumaz; içinde bahklar toplanan serin ve berrak akarsular küçük hazarları ve deyimlenleri çevirecek kudrettedir. Yaz ortalarında bile kuvvetle akan bu dereler bilhassa Bulgar hududuna civar nevaliye pek hususi bir manzara verir .

Istrancalarda iskân şekli de diğer yerlerden farklıdır. Burada daha ziyade küçük köylere ve çiftliklere rasgelinir. Şehir ve kasaba hemen yok gibidir. Köy evleri ekseriya bir kattan ibaret olup üstleri saman veya kiremitle örtülüdür; Zemin katı ahır olarak kullanılır. Ziraat şahsî ihtiyaca göre yapılır. Buğday, mısır, sebze bazı yerlerde de keten yetiştirilir. Köy ve çiftliklerde epey keçi ve koyun beslenir. Hayvancılık ziraatten daha müterakki şekildedir. Peynir ve yün istihsalı nisbeten ehemmiyetlidir. Fakat halkın asıl meşgalesi ormancılıktır. Odun ve ağaçkömürü ticareti yegâne-kazanç membanı teşkil eder.

Istrancalar Umûmî mûnakaale yolları haricinde kalır. Burası sık ormanlar arasından geçen keçiyolları muntakasıdır. Denize pek yakın olmasına rağmen münzevi bir yer halinde kalmasına hiç şüphesiz sahil şekillerinin büyük bir tesiri vardır .

Karadeniz sahilleri [1] dik ve sarpdır. Kuru burun ile şimal rüzgârlarına karşı kapalı olan İneada (galat olarak işneada denir.) yalnız yelken gemileri için değil büyük vapurlar için de muhafazalı bir koy vücuda getirir. Cenuba doğru dik ve kumlu sahiller devam eder. Yelken gemileriyle nakliyat yapıldığı zamanlarda ehemmiyetli olan birçok küçük koylar bugün kapanmıştır. Evliya Çelebinin zikrettiği (c. 6, s. 149) Aya-paveye limanı ihtimal Bulanık Derenin getirdiği alluvionlarla dolmuş bulunuyor. Yalnız Midye* gibi bazı merkezler mevcudiyetini muhafaza etmektedir. Midyenin cenubunda 200 metre irtî-

[1] Karadeniz sahilleri hakkında Bulgar Profesörlerinden K. İvanof'un Karadeniz unvanlı eserine (İstanbul Ticaret Odası neşriyatından, No 35) ; Karadeniz limanları ve sahilleri için de 1926 da İstanbul ticareti bahriye müdüriyetince tertip edilen „Türk eniz ticareti yıllığı“na Bakınız .

fandaki sırtlar sahili pek yakından takip eder. Burada "Malatra,, burnu gibi bazı arızalar bulunur. İskân noktaları dere kenarlarına sığınmış seyrek köy ve çiftliklerden ibarettir. Kumluk bir sahil gerisinde bulunan P o d i m a mahdut bir sahanın iskele vazifesini görür.

D a h i l d e İstrancalar birçok vadilerle parçalanmış ve ekseriya ormanlarla örtülmüş bulunduğundan her tarafta dereden dereye geçmek, iniş ve yokuşları aşmak icap eder. Yalnız hattı taksimler ekseriya yatık sırtlar halinde olup yüksek kısımlar birbiriyile tatlı meyillerle ittisal peyda etmektedir. Ovadan gelerek silsileyi aşan "Kırklareli - Dereköy - Tırnovacık,, şosasında çıkış müşkülâtı yoktur. " Pınarhisar - Demirköy - İneada,, şosası da İstrancaları Türkiye hudutları dahilinde kateden yegâne yol olup kısmen tesviyei tûrabiye halindedir. Vize yi Ergene havzasından sayacak olursak mntakanın mühim merkezleri şimalde D e m i r k ö y *, cenupta I s t r a n c a * dır. [1]

* *

Mntakanın tabii serveti ve tarihi devirlerdeki iktisadî h a y a t ı göz önüne alınca İstrancaların başlıca ormancılık, avcılık ve madencilik cihetinden hususî bir kıymeti olduğu görülür.

İstranca ormanları silsilenin Karadenize bakan cihetinde, ekseriya 200—500 metre yükseklikteki tepeler ve yamaçlar üzerinde. Yalnız İneada civarı değil Midye ve Podima havalisi de içerilere doğru ormanlıktır. Sahilde seyrek bir surette Akdeniz nebatatı dahilinde kömür imaline müsait meşe çahlıkları ve yüksek kısımlara doğru meşe ve kayın ormanları bulunur.

İstrancaların nebatî coğrafyasına dair bazı yeni tetkikler mevcutsa da ormancılık noktayı nazarından yapılmış esaslı tetkikler yoktur. Henüz bu mntaka ormanlarının haritası da yapılmamıştır. Bu sebeble A. Brigoque in umum Türkiye ormanlarına dair 1876 da topladığı malûmat ile iktifa edeceğiz [2] .

İstrancalarda esaslı kalkır olan killi ve silisli topraklar umusca da zengin olduğundan meşelerin yetişmesine muvafık gelmektedir. Kayın ve gürgen bilhassa vadi yataklarında, serin ve çukur yerlerde cesamet kesbetmektedir. Keresteye elverişli meşeler nadir olup 1872 de İzmit demiryolu için lüzumu olan traversleri burda bulmak müşkül

[1] Yanında yıldız* işareti bulunan şehir ve kasabaların iskan tarihi hakkında makalenin sonunda sırasile izahat vardır.

[2] Ziraat vekâleti mütahassis raporları, orman kısmı 1927

olmuş, matlup cesametteki ağaçlar baltalıklar ve çalılıklar arasına serpişmiş olduğundan nakilleri pek masraflı görülmüştür. Fakat her zaman için İstanbul mahrukata depolu olan bu ormanlar denize yakınlık ve şiddetli talep dolayısıyla mütemadiyen usulsüz bir surette işlenmiş, yalnız çalılıklar değil kerestelik koru ormanları da daha fidan halinde iken tahrip edilmiştir. Asırlardanberi yapılan tahribata mukavemet eden bu ormanların muhafazasından şüphesiz büyük istifadeler memuldur.

Bu ormanların vaziyeti ve terkiyatı dolayısıyla pek mühim bir servet membaı olduğunu düşünen mütehasşis hey'et diğer ağaçların kat'ını serbest bırakarak meşelerin muhafazasını teklif etmişse de son zamanlara kadar teşkilâtî bir mücadele yapılamamıştır.

Istrancanın garp mailesinde de iyi bir teecessüm arzeden bazı meşe ormanları bulunur. Bunlardan Kırklareli (Sazara-Çağlayık, Kofcağaz) ve Pınarhisar ormanlarından vaktile Rumeli hattı için travers temin edildiği gibi son istilâlarda Yunanlılar tarafından epey kereste elde etmek suretiyle kısmem tahrip edilmiştir. Bunların ekserisi vakıf ormanlardır.

İklim ve toprak şeraitinin mükemmel orman yetişmesine müsait olduğu bu muntakadan şimdiye kadar yalnız, ormancılığın en az istifadeli kısmı olan, mahrukata temini ciheti düşünülmüştür. Halbuki sıkı bir muhafazaya tâbi tutmak suretiyle bu muntaka ormancılığına yeni bir şekil vermek pek mümkün görünüyor. Istranca ormanlarınının 20 hektar vüs'atindeki kısmından her sene 100 bin çeki odun ve 20 milyon kilo kadarda kömür elde edilmektedir. Son zamanlarda maden kömürünün taammümü bu sarfiyatı bir derece azaltmıştır. Vaktile İstanbulda bugünkü miktardan iki misli ziyade odun ve ağaç kömürü sarfedilirdi [1].

Bu muntakanın avcılık cihetinden olan ehemmiyetine gelince gerek Bizanslılar, gerek Osmanlılar devrinde İstanbulun av meraklıları ve saray erkânı muntazaman buralarda ava çıkarlardı. Çatalca, Saray ve Vizeden hareket eden av hey'etleri bütün muntakayı dolaşırdı.

Paşaelinin bu yeşil köşesinde avhayvanları iyi bir yuva bulur; tarihen mevcudiyetleri anlaşılan ayılardan bugün eser kalmamıştır denebilir; şimdi karaca, geyik, yabandomuzu ve kurt çoktur. Kışın kurtlar Istranca orman ve çalılıklarındaki inlerinden çıkarak sürülerin başına belâ kesilirler. Yaban domuzları bil'hasa son zamanlarda hiristiyanların terkettiği ehli domuzların da iltihakile pek ziyade çoğalmıştır. Meşe çalılıkları bunların üremesine pek müsait bulunmaktadır. Istrancaların karacaları eskiden beri malûmdur, İstanbulun av meraklıları buraları sık sık ziyaret

[1] İstanbulda mahrukata, şhiremsneti mecmuası, No 3 1926.

ederdi. Diğer av hayvanlarından Midye ve Vasilikoz ormanlarında tilki, Demir köy civarında mebzul surette tavşan, nadiren yaban kedisi, kunduz, sansar ve porsuk bulunur.

Istranca karacaları meşelik ve çalılık yerlerde çift çift yaşarlar, güneşe karşı yatmayı ve koca yemişi filizlerini yemeyi severler. Bu hayvana kurtlar musallattır. Kânunuevvel ve Kânunusani ayları yavrulama zamanıdır. Ceyiklerse daha ziyade orman içindeki çayırıklarda yaşarlar. Ormanda takip edildikleri zaman gürültü yaparak gün doğuşuna doğru kaçar. Halbuki karacalar çıktığı ormanın etrafında dolaşır. [1]

Sahillerdeki Balıkçılık ta ayrıca mütaleaya değer. İneada Midye civarında uskumru ile barbunya; cenuba doğru lüfer, palamut, kalkın bulunur. Bütün sahil boyunca balıkçılığın ihyası mümkündür. Bugün yalnız İneada ile Liman Köyü arasındaki dalyanda; bir miktar taze balık ve senevi 2 milyon kadar da çiroz elde edilmektedir. Burada tatlı su balıklarının da hususî bir ehemmiyeti vardır. Midye civarında Kazanderesinin ala balıkları pek meşhurdur.

Samakov demir madenleri bilhassa Osmanlılar devrinde büyük mikyasta işlendiği anlaşılıyor. On yedinci asırda burada bir maden nazırı bulunduğu gibi muntazam surette demir çıkarılmakta imiş [2]. 1875 Edirne salnamesinde : (Samakocuk karyesinde ihraç olunan demir cevheri civarında kâin tophanei amireye merbut dökümhaneye naklolunarak gülle demiri hayvan nalı, saç, tophanei amire için makine ve alât ısağa ve imal olunur) deniliyor.

1927 senesinde iktisat vekâleti maden mühendisleri tarafından yapılan tefkiklerde bu madenin bugün çok azalmış olduğu ve asrî işletmelere müsait olmadığı anlaşılmıştır.

Pınarhisarın şimalişarkisinde " İnceköy " den itibaren cenubtan şimale doğru yükselen Mustafapaşa dağılarının garp mailesi billuri sahrelerin dikilmesinden teşekkül etmiş ve üstünde kalker ve kuvarsit kütelleri abzi mevki etmiştir. Velika hattı balasından sonra dağın şark yamaçları " Demirköy " ve " Trulya " havalisi kâmilen muazzam kubeler şeklinde kabarmış, derin vadilerle yontulmuş granit kütleleridir.

Granitlerin yer altından yükselip, sathı teşkil eden billuri suhuru kısmendeşmek, kısmen onların içine saptanıp kalmak suretile husulüne sebebiyet verdiği kimyevî hadiselerin en mühimleri, granitle billuri suhurun temas ufunda "magnetit,, billuri sahrelerin üstlerindeki kalkerlerle olan temas ufunda "malahit = yeşil bakır,,ın husulüdür. Müstakîl yuvalar halindeki magnetit yumrularını havi granit parçaları bilâhara tesirâtı havaıye dolayısıyla parçalanarak vadilerden aşağı doğru yuvarlanması neticesinde ana taş kum ve kil haline münkalip olduğu halde cevher malik olduğu sertlik sayesinde büyük yumrular halinde vadi yataklarında toplanmıştır.

[1] İzzet paşa, Avcılık, yıldız Kütüphanesi 1410

[2] Ahmet Refik, Hicri 12 inci asırda İstanbul hayatı, İstanbul 1930 s. 181

Vaktile bu madenden çok istifade edilmiştir. Bugün bazı yerlerinde 30 kilo ağırlığında yumrulara tesadüf edilirse de heyet-i umumiyesiyle büyük işletmelere müsait olduğundan burada bir demir madeninden bahsedilemez [1].

III

Ergene havzası—Garp'ta Meriç vadisine müntehi olan Ergene havzası umumiyetle az arzalı bir ova halindedir. Ergene vadisinin deniz seviyesinden vasatı yüksekliği 50 metre olup şimale ve cenuba doğru tedricî surette 200 metreye kadar yükselir. Bizzat Meriç vadisi de Edirne civarında 50 metre irtifamdadır. Zemin hemen ufki surette bulunan üçüncü zaman kalkerlerinden, kısmen nehirlerin kenar dağlardan getirdiği lahiklerden teşekkül etmiştir. Ergene ile tali vadiler bu mntakanın ova nehirleridir. Ekseriyetle şimalden cenuba doğru uzanan yekdiglerine muvazi tali vadiler arasındaki geniş sırtlar görünüm dairesini az çok tahdit edecek mahiyettedir.

Ergene havzası yalnız Merice doğru açık olup diğer üç tarafı 1000 metreye kadar yükselen dağlarla civar denizlere karşı kapalıdır. Bu vaziyet, bilhassa iklim üzerinde müessir olduğundan mntakanın en bariz hususiyetini teşkil eder. Burada Istrancalardan çok farklı ve daha ziyade Orta Anadolu iklimine benzer kurak bir iklim hüküm sürer. Sıcak bir yaz, çok soğuk bir kış ve şiddetli suhnet farkı, ilk bahar yağmurları, diğer mevsimlerde, bilhassa yazın, şiddetli kuraklar bu iklimin başlıca vasıflarıdır.

Her hangi bir mevsimde İstanbul'dan garba doğru gidilecek olursa rüzgârların azaldığını hissetmemek kabil değildir. Hususile yaz ortalarında ve kış esnasında hüküm süren hava hareketsizliği Ergene havzasının iklimi ve iktisadî hayatı üzerinde pek müessirdir. Sakin havaların ekseriya civar mntakalarda iklimin şiddetini tadil eden rüzgârların hakim olduğu zamanlara -yazın poyraz, kışın İodos estiği devirlere- tesadüf ettiğini düşünecek olursak bu tesirin derecesi hakkında bir fikir edinmiş oluruz.

Küçük bir mukayese Edirne ikliminin ne kadar şiddetli olduğunu bize vuzuhla gösterir: Mayıstan teğrinievvele kadar yaz nisf senesinde Edirne'de 70-80 gün, İstanbul'da 10 gün azami suhnet 30 dereceyi bulur. Buna mukabil kış nisf senesinde İstanbul'da 18 gün, Edirne'de 75 gün don olur. Erken gelen uzun ve şiddetli kışlar bazan büyük zararlar yapar, hayvanlar telef olur. Pek sıcak ve kurak yazlar da zarar itibarı ile ondan geri kalmaz [2].

[1] Mühendis Nermi beyin raporundan 1926.

[2] Trakya iklimi için E. O b s t 'ın eserinden başka Harbî Umumi esnasında Türkiye de iklim tetkikatı yapan L. W e i k m a n n ve P. Z i s t l e r 'ın "Z a m K l i m a

İklimin hususiyetini nebatî hayat bize pek güzel ifade etmektedir. Burası esasen bir i s t e p m ı n t a k a s ı d ır. Mevkiine göre muhtelif cins çalı ve çayır istepleri imtidat eder. Flora itibarıyla Orta Anadoluyu hatırlatır. Daima yeşil kalan makiler, zeytin, incir, portakal gibi hassas ağaçlar şiddetli kışlar dolayısıyla yetişememektedir. Aynı zamanda merkezi Avrupa ve şimalî Anadolu ormanlarında bulunan meşe, kayın gibi düz yapraklı ağaçlar da buranın kurak yazlarına tahammül edememektedir. Yalnız kurak mevsimlerde kökleriyle rütubet temin edebilecek yerlerde, nehir boylarında su kenarlarında bazen münferit, bazen ga halinde ağaçlıklara tesadüf edilir [1].

Ergene havzasında i s k â n t a r z ı Istrancalardan çok farklıdır. Köyler ve çiftlikler pek seyrek. Birer vaha gibi dağılmış olan iskan merkezleri arasında epey boş yerler bulunur. Köy evleri toplu bir haldedir. Münferit çiftlikler daha ziyade büyük Şehirler civarına toplanmıştır. Merkezi Trakya ovasında taş hemen yok gibidir. Evlerin zemini toprak, duvarları kerpiçtir; tavanları kavak ve söğüt ağaçlarıyla çatılarak üzeri kiremit veya çavdar saplarıyla örtülür. Nadiren ahşap ve kâgir evlere tesadüf edilir. Yerli köyler daha harap olup muhacir köyleri ve beylik çiftlikler nisbeten daha mamurdur.

Bu muntaka bir güzergâhtır. Tarihî yollar, büyük caddeler, demiryolları hep buradan geçer. Türkiye Balkan memleketleriyle, dolayısıyla Avrupa ile buradan temas gelir. Eski ve yeni yollar üzerindeki küçük kasabalar pek hususî bir şekil arzeder. Osmanlı devrinde buradan üç büyük yol geçirdi. Sağ-

der Türki, unvanlı eserlerine ve Ahmet Tevfik beyin Meteoroloji kitabının ikinci cildine „İstanbul. 1926., bakınız!

[1] Paşaeli iklim farklarıyla mütenasip olarak nebatlar mecmuası ve nebat neveleri itibarıyla da büyük ziddiyetler gösterir. Dört büyük nebatat muntakası Akdeniz, Orta Anadolu; Şimalî Anadolu ve Vasatî Avrupa nebatat muntakaları burada çarpışır. Akdeniz mecmuası Adalardenizi sahilinde dar bir şerit Vücuda getirir. Marmara sahillerinde ve Meriç vadisinde hatta Karadeniz kıyılarında münferit zümreler halindedir. Istrancalar Kolhi nebatat muntakasına aittir. Cenubî Trakya dağlarında da bu neviden bazı bakiyelere tesadüf edilmiştir. Orta Anadolu istepleri merkezi Trakya'ya kadar sokulur, Ergene ovasının ve Cenubî Trakya arazisinin nebatî terkiyatına iştirak eder. Merkezi Avrupa nebatatının buraya tesiri okadar vazih değildir. Istrancalarda ve Cenubî Trakya dağlarındaki meşe ormanları bu meyanda zikredilebilir, Mamafî umumiyetle Trakyanın nebatî hayatı üzerinde Anadolunun tesiri nazara çarpmaktadır. Yoh. M a t t f e l d, Die pflanzen geographische Stellung O. thr. S. 34.

kol: Vize, Kırklareli üzerinden Tuna kenarında Silistre ye; ortakol: Babaeski, Edirne üzerinden Belgrada; solkolda: Keşan, İpsala üzerinden Selâniğe giderdi . Sağ ve ortakol temamilen merkezî Trakyaya isabet eder. Bu büyük yolları takiben başlıca merkezleri mütalâa edebiliriz. Ekserisi 4-5 bin nüfuslu olup kısmen eski devirlerde, kısmen Türk devrinde teşekkül etmiş bulunan bu şehirler uzun müddet münakale merkezi ve menzil noktaları vazifesini görmüştür. Osmanlı devrine ait mimarî kıymeti haiz hanları, kervansarayları, camileri.. ihtiva eder .Fakat demiryolları yapıldıktan ve yeni münakale vasıtaları taammüm ettikten sonra şerait değişmiş; bu kasabalar daha ziyade civar yerler mahsulâtının pazar mahalli ve bazı ziraat sanayiinin temerküz sahası olmuştur .

* *

Arazi şekillerindeki hususiyet burada bazı tali kısımlar vücude ketirir: Istrancaların garp eteklerinde, Ergene havzasının Ş i m â l m a i l e l e r i n d e iklim daha mutedildir. Kış soğukları pek şiddetli olmamakla beraber yağış miktarı da nisbeten ziyadedir. Istrancalar, buraları kışın şiddetli soğuklarına karşı muhafaza ettiği gibi yazın da yağmur temin eder. Ağaçasız Ergene bozkırlarından ve yazın temamilen kuruyan dere kenarlarından Istrancalara doğru gittikçe arazinin nebatî çehresi değişir. Arasına küme halinde kavak, dişbudak, akasya ağaçlarına, münferit bir halde çınarlara rasgelinir. Yazın yeşeren meşe çalıkları yer yer zemini örter. Fakat bu muntika ağaçları mütemadi surette tahribata maruz kaldığından Ergene istepeleri şimale doğru mütemadiyen sahasını genişletmektedir.

Münhat yerlerde Ergene vadisi ile Şimal mailleri arasındaki fark daha ziyade nazara çarpar. Hayvancılık noktayı nazarından kıymetli olan yeşil çayırklar buralarda daha ziyadedir. Bununla beraber mezruat itibarıyla bir benzerlik görülür. Burada da Ergene ovasında olduğu gibi ekseriya mısır, buğday, fasulye, karpuz, kavun tarlalarına tesadüf edilir, seyrek bütün tarlaları, çeviz ve dut ağaçları, bağlar bulunur. Bazen Pamuk ta yetişirilir.

Ergene çukuru ovasında ve Meriç kenarlarında iklim daha şiddetlidir. yazlar pek sıcaktır; Lüleburgaz ve Babaeski de azami suhunet 39—40 dereceyi bulur. Ekseriya temamilen yağmursuz geçer; her yer sararır, nehirler kurur. güneşin yakıcı

şuaları ortahğı kavurur. Bu çukur mıntakaya ilkbahar yağmurları şimal ve cenup nevahisinden az düşer. Bundan dolayı halk buraları tarla olmaktan ziyade mer'a olarak kullanmaktadır. diğer bir hususiyeti de ziraatin irva ve iskaya fazla muhtaç olmasıdır.

Bu sebeple her iki mıntakanın iktisadî faaliyetini ayrı ayrı mütalâa etmek icap eder :

A — Vize - Kırklareli havalisi— Istanbuldan Trakya içlerine doğru gider ve Sinekli civarından geçen hattı balâdan itibaren sağ tarafı takip edecek olursak tesadüf edeceğimiz merkezler Saray*, Vize*, Pınarhisar* ve Kırklareli* dir.

Istrancanın garp eteklerinde, tarihî yollar üzerinde sıralanan bu kasabacıklar, öteye beriye yayılmış seyrek köyler bu mntakanın iktisadî faaliyeti ve kıymeti hakkında pek güzel bir fikir verir. Yer yer yazın yeşeren meşe çalılıklarıyla örtülü olan bu havalide kömürcülük, odunculuk, hatta şimale doğru biraz kerestecilik yapılırsa da bu daha ziyade Istrancalara ait bir faaliyet sayılır. Burada çayırlar iyi yetiştiğinden epey koyun ve sığır beslenir; bu suretle ç o b a n l ı k ehemmiyetli bir şubedir. Aynı zamanda zirai faaliyet mıntakanın her tarafında hâkim vaziyettedir.

Mümbit ve yumuşak topraklar, nisbeten mebzul ilk bahar yağmurları h u b u b a t ziraatini kolaylaştırmaktadır. Buğday, arpa, mısır her tarafta yetiştiği gibi bazı nahiyelerde çavdar ve Yulaf ziraati de yapılır. Kırklarelinin çavdarı, Pınarhisar civarının buğdayı pek makbuldür. Ergene çukur ovalarından farklı ciheti, hububatın irva ve iskaya mühtaç olmadan yetişmesidir.

Fakat bu mntakanın en bariz hususiyeti sebze c i l i k ve b a ğ c ı l ı k t a görülür. Her tarafta membaların ve akar suların mebzuliyeti burada bostancılığın inkişafına yardım etmiştir. Umumî harpten evvel burada sebze ziraati ve bağcılık esaslı bir meslek halinde idi. Bugün fasulye, nohut. ihracı suretile bakliye ziraati az çok mevcudiyet göstermekte isede bağcılıkta ehemmiyetli bir gerileme vardır.

Balkan harbinden evvel Kırklarelinin etrafı baştan başa bağlıktı; Hatta civarda Karahınzır, Üsküp, Koyunbaba, Ereylice.. köyleri de bağlarla tanınmıştı. Üzümlerden şarap, rakı, konyak pekmez yapılırdı. Kırklareli konyaklarının Avrupada bile şöhreti vardı. Harpler, muhaceretler neticesi bağlar harap oldu. Bu defa Kırklareli ve Pınarhisar civarında nümune bağları ve meyva bahçeleri vücuda getirilmesine, bağcılığın ihyasına çalışılmaktadır.

Bağcılıkla beraber giden m e y v a c ı l ı k t a bu mıntakada ehemmiyetli bir servet membaı olmak kabiliyetindedir. Kırklareli

bağlarında ceviz, zerdali, badem yetişmektedir. Paşaeli tütünlerinin en makbul cinsleri bu mıntakada yetişir. Kırklareline tabi Yenice'nin tütünlere pek meşhurdur. Pınarhisar ve Manika civarında tütün zeriyyatını çok ilerletmiştir. Son zamanlarda çoğalan ayçiçeği ziraatı de kazançlı bir şube halini almıştır.

B. Ergene çukur ovası — İstanbulu Edirneye rapteden büyük tarihî cadde bir müddet Marmara sahillerini takip ettikten sonra Çorlu*dan itibaren Ergene havzasına dahil olur. Bugün demiryolu ile azçok muvazi giden bu yol üzerinde Lüleburgaz*, Babaeski*, Havsa* gibi merkezler mevcuttur. Edirnedeki Geliboluya giden eski yol da bu mıntakayı Uzunköprü* üzerinden kateder. Burada tamamiyle Türk devrinde teşekkül etmiş kasabalar bulunduğu gibi Lüleburgaz civarındaki Musallâ mevki gibi evvelce mevcut, fakat bilâhare terk edilmiş merkezler de vardır.

Ergene çukur ovasından bugün daha ziyade mer'a olarak istifade edilir; kuraklık dolayısıyla büyük bir kısmı metrük bırakılan bir sahadır. Halbuki Trakya mazide Adalardenizin zahire anbarı olmak rolünü bu çukur ova sayesinde temin etmişti. Çorlu etrafından başlayarak Lüleburgaz, Babaeski civarında ve daha bir çok yerlerde bulunan höyükler ve eski kale harabeleri; Karıştıran mevkiinde kadim bir tesisatın bakıyesi olan su kemeri ayakları, eski mamuriyetin şahitleridir. Buralar Bizansın, Hatta ilk fütühat devresinde Osmanlı İmparatorluğunun en iyi mahsul veren yerlerinden biridi. Piriç te dahil olmak üzere hububattan asmaya kadar her nevi mevrurat, meyva ağaçları, dutluklar yetiştiren bu toprakların son zamanlarda pancar ziraatine de müsait olduğu anlaşıldı. Fakat bugün bu ziraf teşebbüsler kuraklıkla mücadele mecburiyetindedir. Mezruatı sulamak ihtiyacı var; bu sebeple bu mıntakanın akar suları üzerinde biraz durmaya lüzum vardır.

1918 senesi eylül ve teşrinievvel aylarında burada bir tetkik seyyahati yapmış olan Profesör E. Obst bu mıntakada akar sular şeraitini şu suretle tavsif etmektedir:

Yağışların yaz ve kış muayyen zamanlara tesadüf etmesi dolayısıyla Ergene havzasında akar sular beriz bir hususiyet gösterir. Yazın kurak zamanlarda nehirlerin büyük bir kısmı kurur, yalnız membaları Istranca dağlarına kadar uzanan (Teke dere, Büyük dere.. gibi) nehirler mütemadiyen beslendiğinden yalnız bunların yataklarında su bulunur. Asıl Ergene hiç bir zaman kurumuyorsa da yazın yağmursuzluktan ve şiddetli tebehhurdan okadar suyu azalır ki kışın etrafa taşan, köprüleri aşan bu büyük nehir tanımıyacak kadar küçük bir dere halini alır. Kışa doğru ilk yağmurları müteakip nehir yaz tenbelliğinden kurtularak suları artar. Istranca dağ karlarının eridiği zemana tesadüf eden yağmurlu ilkbaharlar esnasında sular okadar çoğalıyor ki nehir yatakları suları istiap ede-

miyerek taşar. Bilhassa merkezde, ceryanın sürati az ve nehir yataklarının pek yatık bulunduğu çukur ovalarda büyük feyezantlar her sene tekerrür eder. Yazdaki seviye ile kış ve ilkbahardaki yüksek seviye arasındaki fark bir kaç metreyi bulur.

Görüldüğü ki merkezî Trakyada akar sular nizamı pek müsait bir şekilde değildir. Kış ve ilkbahar feyezantları faydadan ziyade zarar verir. Halbuki nebatatın yetiştirme zamanı olan ilkbahar ve yaz ortasında ortalık kuraklıktan kavranır. Mezruatın suya mühtaç olduğu bir zamanda nehirler kurur ve kuyulardaki su seviyesi de o nisbette alçalır. Bu gayrimüsait vaziyetin bentler inşası suretile ıslâh edilip edilemeyeceği meselesi bütün bu mntakanın iklim ve akar sularında mütemadi tetkikat ve rasadat yapmakla anlaşılabilir. Eğer Istranca dağlarındaki yağmur miktarı kâfi ve tebhurat ziyade değilse Teke dere, Büyük dere gibi nehirler üzerinde bentler yapmak suretile suların muhafazası mümkün olur. Kış ve ilkbahar fensasında boşboşuna akıp giden sular bentlerde toplanarak yazın lüzum görüldükçe salverilir. Bu sayede merkezî Trakyanın iktisadî ehemmiyeti pek ziyade yükselir. Vadiler etrafında yeni köyler vücade gelir. Vadilerde toplanan sular rüzgârla müteharrik motörlerle civar tarlalara kolaylıkla sevkedilebilir. O zaman buradaki birçok münbit arazi ehemmiyetli bir servet membaı olur, nüfus artar, yalnız İstanbul değil coğrafi vaziyetinin müsait olması dolayısıyla diğer memleketlere de zahire ihraç eder. Bent sularının kuvvei muharrikesinden de istifade mümkün olduğunu da düşünmemiz lâzımdır. Bundan istihsal edilecek elektrik kuvveti az zamanda bentlerin masrafını çıkarır. Mamafî bütün bunlar mntakanın iklim ve sularının esaslı bir surette tetkikine vabestedir. Bu yapılmadan hiç bir fennî işe teşebbüs edilemez.

Ergene ovası ve Meriç vadisi aynı zamanda ehemmiyetli bir b a ğ mntakasıdır. Edirne, Zalof, Aslihan üzümeleri ve şarapları eskidenberi meşhurdur. Fakat bugün bağcılık tevekküf halindedir. Buna mukabil şeker fabrikasının teşekkülünden sonra şekerpancarı ziraatı büyük bir ehemmiyet kazanmıştır. Günde 700 ton pancar işliyecek cesamette bulunan Alpulu şeker fabrikası ahiren inşa edilen ispirto fabrikasıyla bir kat daha büyümüştür. 1926 senesinde kurulmuş olan fabrika bu muhite yabancı olan bir ziraatı tamim ederek kısmen kendi vesaiti ile, kısmen de halkı teşvik suretile ilk sene 7 bin, 1930 senesinde ise 60 bin ton pancar yetiştirilmesine vesile olmuştur. Pancar ziraatı sahası demiryolunun her iki tarafından 15 kilometre mesafede: başlıca Edirne-Uzunköprü, Babaeski-Kırklareli, Pehlivan köy - Alpulu, Lülebur gaz - Pınarhisar, Çerkezköy - Çatalca havalisinde yapılmaktadır.

Garpte Meriç, eski bir alluvion mntakası üzerinden geçer ve etrafında geniş feyezan ovaları vücuda getirir. Edirne* civarında bu feyezan ovalarının genişliği 10 kilometreyi bulur. Buradaki feyezan ovalarının toprakları Paşaelinin en münbit yerlerinden sayılır. Fakat arazinin büyük bir kısmı bataklık olup hiç olmazsa feyezantın tahdidî mümkün olduğu takdirde kıymetli arazi kazanılacağında şüphe yoktur.

Meriç (Hebrus) Trakyanın en mühim nehridir. Rodop dağlarının şimal eteğinden çıkar, evvelâ şarka doğru akarak Filibe ovasından (160m.) geçer. Edirne yanında soldan Tunca, sağdan Arda nehirlerini aldıktan sonra cenuba döner, daha aşağıda Istrancalardan gelen Ergene ile birleşir. Enez yakınında Adalar denizine dökülür. Uzunluğu 450 kilometre kadardır. Edirnedan aşağı 180 kilometrelik kısmı az meyilli olup birçok yerlerde durgun sular halini alır. Üzerinde yalnız karşıdan karşıya geçmek için kayıklar bulunur. Vaktile bu kısımdan seyrüsefer itibarile istifade edilirmiş. Strabon, Enez den Filibe ovasına kadar kayıklarla seyrüsefere müsait olduğunu, zikretmektedir.

Bu muntakada, bilhassa Meriç ve Tunca kenarlarında süpürge ziraatı pek hususî bir şekilde olup pirinç ziraatını andırır. Bu nebatın tohumlarından da ayrıca istifade edilir. Edirne, Lüleburgaz civarında pirinç ziraatı de iyi neticeler vermiştir. Bütün bunlar bu muntakada ırva ve iskanın ehemmiyetine birer delildir.

Ergene havzasının ehemmiyetli mahsullerinden biri de salamura, kaşkaval ve kaşar peynirleridir. Eski bir istihsal şubesi olduğunda şüphe olmayan salamura peynirciliği bilhassa Edirne, Uzunköprü, Kırklareli ve Çorlu civarındaki soğuk hava mahzenlerine sevkedilerek pazarlara çıkarılır. Fakat peynirciliğin istihsal şeklinde bazı değişikliğe lüzum görülüyor. Yağlı ve yağsız peynirlerin tefrik edilmeyerek satışa çıkarılması peynir ticaretini tehlikeye koymaktadır. İstanbulda yağ istihsalinde kullanılan krema- ları imal eden merkezlerin de ayrılması istenmektedir. Trakya peynirlerinin bir kısmı dahilde sarf edildiği gibi bir kısmı da ihraç edilmektedir. En fazla Mısra gönderilir.

IV

Cenubi Trakya — deniz seviyesinden 200 - 300 metre vasatı irtifada arızalı bir araziye maliktir. Zeminin bünyesini teşkil eden yumuşak kum taşları, killi ve kireçli marnlar yağmurlara ve akar sulara karşı pek az mukavemet gösterdiğinden hafif meyilli arazi şekilleri, ekseriya bataklık halinde geniş vadiler vücuda gelmiştir. Fakat Adalar denizi ile Marmara arasında Kuru dağ (723 m) ve Tekir dağları (920 m) masiflerinde vadiler darlaşır, itikâl satırları dikleşir; Hülâsa bu kısımlar tamamen dağlık bir yer manzarası gösterir.

Sahillere gelince Ereğli ile Tekirdağı arasında arazi Marmaraya doğru açıktır. Mütebaki kısımda hattı taksim sahile pek yakın olan Gaziköy - Şarköy dağlarını takip eder. 60 kilometre imtidadındaki bu mültevi silsile Kocaburundan itibaren denize dik meyillerle iner. Cenupta Kuru dağ silsilesi de Adalar denizi sahillerini iç kısımdan ayırır.

İklim nisbeten mutedil kışlarıyla Paşaelinin diğer kısımlarından ayrılır. Sıcak Akdeniz iklimine yaklaştıkça kar fırtınaları ve şiddetli soğuk dalgaları azalır. İlbahar ve yaz iptidasında esen meltemler bu muntakaya bir hususiyet bahşeder. Bu deniz ve kara rüzgârlar yevmi suhnet tebeddülâtını tadil ederse de öğle vakti esen deniz rüzgârları sahilde, dere ağızlarındaki sivrisinekleri içernelere doğru sürer. Bu yevmi meltemler haricinde zaman zaman bazı şiddetli rüzgârlara şahit oluruz; kışın soğuk şimal ve şimalışarkî rüzgârları hâkim olur. Henüz muntazam bir rasat yapılmamış olması dolayısıyla kat'î bir şey söylenemezse de buralara, yerlilerin de iddiası veçhile, Ergene ovasından daha çok yağmur düşer. Umumiyetle havadaki rufubetin ziyadeliği, arazinin büyük bir kısmının 300 metreden yüksek olması, soğuk mevsimlerde siklon yağmurları husulü bu ihtimali takviye etmektedir. Fakat yağmurların tevezzü tarzı her ikisinde de aynıdır. Burada da yazlar kurak geçer, azamî yağmur miktarı ilkbahara isabet eder.

Arazinin nebatî hayat itibarile çıplaklığı bu muntakanın Ergene ovasile müşabehetinin en vazih bir delilidir. Burada da ağaçlar nehir boylarında toplanır. Bunun haricinde çayır istepeleri hâkimdir. Yalnız Kestanbolu ve Maltepe civarında olduğu gibi arasıra yazın yeşeren çalılıklara da tesadüf edilir. Tekir dağları, Kuru dağ gibi mebzul surette yağmurlar alan maruz olan iklim adaları yukarı kısımlarda büyük göğdeli çam ve meşe ağaçlarının, aşağı kısımda çalılıkların yetişmesini mucip olur. Çanak-kale buğazının Anadolu tarafında mebzul olan "Halep çamı",nın ilk nümunelerine de burada tesadüf edilir. Hiçbir yerde mütemadi şekilde Akdeniz nebatatı mevcut değildir. Adalar denizi sahillerinde bile zeytin ve portakal ağaçları bulunmaz.

İskân tarzı Ergene ovasının aynıdır; büyük yollar üzerinde 2—3 bin nüfuslu kasabalar, pek seyrek bir tarzda yapılmış köy ve çiflikler başlıca iskân merkezlerini teşkil eder. Köyler ekseriyetle güneşlik yamaçlara kurulmuştur. Fırtına ve susuzluk dolayısıyla sırtlar, sıtma dolayısıyla ovalar ve sulak yerler boş bırakılmıştır. Münferit çiflikler büyük şehirler civarında bulunur. Başlıca merkezleri tarihî yollar üzerinde ve sahillerde takip edebiliriz. Uzunköprü üzerinden Edirneyi Tekirdağa, dolayısıyla Mar-maraya rapteden yol üzerinde bulunan Hayrabolu* cenubî Trakyanın en şimalî bir merkezidir. Daha ziyade Ergene havzasından sayılır. civarında az arızalı münbit bir arazi imtidat eder.

Tekirdağdan tâ Meriç sahillerine kadar az çok arızalı bir muntakadan geçen tarihî bir yol üzerinde İncecik*, Maalkara*, Keşan*, İpsala* gibi merkezler sıralanır. Şimalde Yayla dağı cenupta Kuru dağ ve Tekir dağları arasında kalan bu saba, yein cenubî Trakya Gelibolu yarımadasına ve Çanakale boğazına hâkim bir yerdir.

Paşaelinin asıl denizi Marmara'dır. En mühim mahreçleri Marmarada olduğu gibi, cihan ticaretile de bu deniz üzerinde temasa gelir. En işlek iskelelerin burada bulunmasının sebebi, Marmaranın Karadenize nazaran daha sakın ve sahillerin nisbeten daha müsait olmasında aramalıdır.

Marmara sahil muntakası ayrı bir hususiyet gösterir. Ötede beride daima yeşil kalan nebatat Akdeniz sahillerini hatırlatırsa da Karadenizin yakınında bulunduğumuz ve karaların tesirine daha ziyade maruz bulunduğumuzu hissetmemek kabil değildir. Koca Burun civarında arazi denize doğru pek dik iner. Diğer cihetlerde, Tekirdağın şarkında olduğu gibi, sahili ekilmiş tarlalar, bağlar ve bahçelerle örtülü alçak tepeler takip eder. Burada ticaret ve bahkçılıkla meşgul küçük sahil şehirleri bulunur.

Ereğli ve diğer bazı sahil şehirlerindeki harabeler muhteşem bir maziye delâlet eder. Bunlar daha ziyade denizci bir merkez olarak inkişaf etmiştir. Paşaelinin asıl kapısı Tekirdağ'dır*. Eski bir şehir olup her devirde canlı bir ticaret merkezi olmuştur. Arkasında geniş bir saha ile irtibatı vardır; Halbuki cenupta bulunan Müreffet*, Şarköy* ve daha bir takım küçük merkezlerin gerisindeki arazi ile münasebetleri pek mahduttur. Üçüncü zaman arazisinden müteşekkil olan Gaziköy- Müreffet- Şarköy havalisi gerek arazinin bünyesi, gerek mahsul itibarile Paşaelinin diğer muntakalarından farklı bir hususiyete maliktir.

Daha cenupta İnceburun ile Saros körfezi arasındaki hat Paşaelini Geliboluyarım adasından ayırır. Saros körfezi mahfuz olmasına rağmen münakale itibarile ehemmiyetsizdir. Adalar denizi sahillerinde Enez*den daha büyük bir merkeze tesadif edilmez.

Kâtip Çelebi Enezden bahsederken ; Enez denizleri sığ olduğundan büyük gemiler çokluk uğramazlar. Küçük gemilerle gidip gelirler. Burada derya iki yerden karaya dahil olur. Birinin üzerinde Enez, diğerinin üzerinde Tuzla körfezi bulunur. Borî körfezi denmekle maruf bahkık gölde ıgrip dalyaları olup yılan balığı tutulduğunu, söylüyor.

* *

Cenubî Trakyanın tabii serveti ve muhtelif devirlerdeki iktisadî faaliyeti tetkik edilecek olursa madencilikte, bağ ve

dulluk yetiştirme hususunda bazı imtiyazlara malik olduğu görülmür. Hayvan besleme cihetinden de ehemmiyetli bir sahadır.

Bu muntakanın m a d e n serveti lignitler ve bir iki noktada tesadüf edilen petrol emareleridir. Mahrukatça fakir bir muntakada zuhur etmesi bu lignitlerden istifade yollarını araştırmaya sebep olmuştur. Kestanbolu lignit havzası bir dekovil ile demir yoluna raptedilmiştir.

Cenubi Trakyanın Oligozân tabakaları arasındaki lignitler pek kalın olmamakla beraber geniş bir sahaya yayılmıştır. Cibhan harbi esnasında bunların bazıları işletilmiştir. Uzun köprünün cenubundaki arzalı muntakadan itibaren ekserisi 10 metre derinliği geçmeyen, hatta bazı derelerde tamamen meydana çıkan 1—0,5 metre kalınlığında lignit flizleri vardır. Başlıcaları Çöpköy, Kestanbolu, Dereköy, Masath, Hurmetli, Davuteli, Altıntaş, Paşayığit, Keşan ve Malkarada görülmüştür. Keşanın şimalindeki senkilinalin kenarında lignitler dışlarını gösterir. Bunun cenup eteğinde 5 kilometreye kadar flizlere tesadüf edildiği gibi Malkaraya kadar da izlerini takip mümkündür. Keşanın 10 kilometre garbında Boztepe mevkinde tekrar meydana çıkar, senkilinalin kenarında takriben 30 kilometrelik bir intidada maliktir. Keşan civarındaki flizler bir metre kalınlığındadır. Cins itibarile bitumlu ve sert olup Cannel kömürüne benzer; az koku ve az alevle yanar. Boya çıkarmaz, adesi ve mustatil şekilde kırılır. İzaft sıklığı 1,37, seçme nünuneler 2% kül vermektedir [1].

Romanya petrol arazisi ile aynı teşekküle malik olan Mürefte havalisi petroları hakkında şimdiye kadar bir çok mütalealar ileri sürülmüşse de asıl 1929 senesinde Türkîsh Petroleum şirketi tarafından esaslı bir surette taharriye başlanmıştır [2]. Fakat burju ameliyesi neticelenmediği için zuhur edecek petrol hakkında henüz kat'i bir hüküm vermek kabil olmamaktadır. Cibhan harbi esnasında Alman mühendislerinin yardımıyla 150 metrelik adi kuyular kazılmak suretile Hora civarındaki "Gazhane," mevkinde bir miktar petrol istihsal edilmiştir. Bu kuyuların izleri elân mevcuttur.

Tekirdağı buğdaylarının eskidenberi büyük bir şöhreti var. Evliya Çelebi : "burada yetişen deve dişi buğday, Şam Havranında bile yetişmez," diyor. Tekirdağı daima İstanbulun buğday anbarı olmuştur. Bugün de iyi cins sert buğday ihraç eder. Aynı zamanda arpa ile çavdarın da mühim bir mevki vardır. Bu muntakanın en karakteristik bir mahsulü kuşyemi (*Phalaris canariensis*)dir.

Şarki trakyanın pek kıymetli bir ihraç emteası olan kuşyeminin ne zamandanberi Yetiştirildiğini bilemiyoruz. Bu mahsul en ziyade Tekirdağ muhitinde çıkar. Dahilde sarfiyatı ysktur, vasatı istihsal 50 bin çuvaldır. Türkiyeden başka Laplata ve Fasta yetiştirilmekte

[1] Sahaffer, Thrakien, s. 32 .

[2] Bu tetkike ait ilk raporlar "American Association of Petroleum Geologist" mecmuasında (vol. 14, N. 6, 1930) intişar etmiştir.

iside evsafı dundur. Cibani harbinden evvel aynı sahada 150 bin çuval istihsal edilmekte idi. Bazı Tetbirlerle ziraatinin inkişafı beklenir.

Bağlar ve meyve ağaçları sahil şehirleri civarındadır. Müreffet ve Ereğlinin kara üzümlelerinden pek iyi şarap imal edilir. Bağların dahilindeki merkezler etrafında da intişarı bütün bu muntakada müskirat sanayiinin canlanmasına bağlı olduğu görüyor. Çünkü iklim bağ yetişmesine çok müsaittir. Bütün sahil köy ve kasabalarının, bilhassa Müreffetin şarap istihsalâtı evvelce bu muntakaya büyük bir servet temin eder, hatta Fransaya siyah şarap ihraç ediliirdi.

Tekirdağı civarında Kumbiağından Şarköye kadar sahil muntakasında arazinin büyük bir kısmı bağlıktır. Pek derin olmayan kuru topraklar ancak bağ yetiştirmeye müsaittir. [1] Toprak fakir olmasına rağmen gerek kütüklerin neşvüneması, gerek elde edilen mahsul miktarı şayanı dikkattir. Yapıncak ve karalahana üzümleri en münteğir cinslerdir. Kara üzümünden yapılan kırmızı şaraplar %13-14 gibi yüksek derece alkolü ihtiva ettiğinden başka şaraplara karıştırılmak üzere ihracatta kendini arattırır. Buradaki şaraphaneler kısmen mevcudiyetlerini muhafaza etmektedir. Alât ve edevat itibarile fakirdir [2].

Vişne, ayva, armut ... gibi meyvalarda bu muntakada pek iyi yetişmektedir. Dutluklar da Paşaelinin diğer kısımlarından daha müsait bir inkişaf sahası bulmaktadır. Kışların nisbeten mülâyim geçmesi burada ipekçiliğe muvaffakiyetler temin etmektedir. Hülâsa bütün bu havali şarap ve ipek memleketi olmaya namzet bir muntaka gibi gözüküyor. Aynı zamanda taze üzüm ihracatında ehemmiyetlidir. İstanbulda sarfedilen yapıncak üzümlerinin büyük bir kısmı buralardan sevk edilir. Cenubî Trakya p a m u k ve t ü t ü n de yetiştirmektedir. Makedonya muhacirleri burada bütün ziraatını tamim etmişlerdir. Malkara ve Keşanın pamuk mahsulü zaman zaman ehemmiyet kesbeder.

Cenubî Trakya da koyun ve keçi ile beraber sığır, at ve deve bulunmaktadır. Bu muntakanın şimal kısmı koyun yetiştirmeye Malkara ve Keşandan itibaren cenup kısmı da keçi yetiştirmeye çok müsaittir. Keçi sürüleri yazın meşe ve kayın baltalıkları içinde beslenir. Her köyün yaylakları belli olup diğer köylere müda-

[1] Muhtelif arazi şekillerine ve iklimlere malik olan Trakya da tabiatile mütenevvi topraklara tesadüf olunur. Istrancaların sırtlarında kuvvetsiz kumlu topraklar daha ziyade orman yetişmesine müsaittir: Paşaelinin garbindeki feyezan toprakları (alluvionlar) pek mümbittir. Gerek buradaki, gerek Ergene havzasındaki tepeler üzerinde kırmızı topraklara rasgelinir. Ergene havzası suların nufuzuna müsait olup esmer veya beyaz ince kumlu toprakları ihtiva eder. Istrancaların cenup mailesinde kırmızı topraklar meydana çıkar. Marmara sahili muntakasında sarı renkte killi ve kısmen kireçli topraklar bulunur. Umumiyetle nebatla örtülü olmayan bu muntakada toprakların yerini değiştirmesi hadisesi büyük bir rol oynar.

[2] Şarap mütahassısı Bouffard'ın raporu, İstanbul, 1930.

hele ettirmezler. Sığırlar hususî bir ırk teşkil etmez, manda cinsleri makbulse de miktarları çok degildir Merkezî ve cenubî Trakya da büyük baş hayvanları besliyecek tabîî meralar, yüksek çayırlar pek azdır. Burada hayvan miktarının artırılması arzu edildiği takdirde sun'î çayırlar vücuda getirmek icap edecektir. Mamafî Tekirdağ havalisinde iyi sığır ve at beslendiği eskidenberi meşhurdur.

Evliya Çelebi Hayrebolu civarını tavsif ederken : "Hayrebolu sabralarında olan nebatlardan: yoncasi, tırfili, karaayığı, lebbası?, drugotu, gökcemeni ve gayri otları hiç bir diyarda yoktur, meğer Erdel vilâyetindeki yonca ve sabuç otu ola. Anın için devletin iki bin katar develeri bu sahrayı çemenzarda otlayup gezerler., diyor. (C 8, S 778)

Cenubî Trakyanın iklimi mutedil olduğundan her sene buralara kışlamak üzere külliyeftli koyun ve keçi gelir. Zaten bütün Trakya da sırf hayvancılıkla meşgul çiftlikler epiyi bir yekûn tutar. Kıvırcık cinsleri ve Fino yapağısı eskiden beri meşhurdur. Bu mıntakada kümes hayvanatı, bilhassa kaz ve ördek çok beslenir.

Sahil şehirleri için b a l ı k ç ı l ı k ayrı bir servet menbaıdır. Fakat bu hususta yalnız Tekirdağda bir hareket görölmektedir. Daha ziyade büyük balıklar tutulur. Balıkçılık bundan yirmi sene evvele nazaran çok tedenni etmiştir.

Buralarda küçük mikyasta yün mensucat s a n a y ı i mevcut olup aba, kilim, seccade dokunurdu. Şehirlerde az çok de bağlık ve saraçlık sanatları vardı. Malkara ve Keşanın yünlüleri, halı, kilim, aba ve şayakları meşhurdur. Fakat bu mıntaka asıl toprak sanayii itibarile tanınmıştır. Sahil merkezlerinde: Mürefte, Şarköyde kiremit ve tuğla; dahilde Malkara, Keşanda çanak ve saire bütün bile ehemmiyetini muhafaza etmektedir. Enezda imâl edilen küpler pek meşhurdur.

V

Nüfus — İstanbul ve Çanakkale boğazları yakınında bulunan Paşaeli Balkan ile Anadolu arasında kara yollarının toplandığı bir yer olduğundan bir çok kavmi muhecereft ve istilâların uğrağı olmuştur. Coğrafi vaziyet icabı buranın iskân tarihi büyük tahavvüller gösterir[1].

[1] Paşaelinin kadim topoğrafyası için H. Kiepert'in „Formae orbis antiqui., XVII; D, Kalopothakes, de Tracia provincia Romana 5 ff. den istifade edilebilir. Tabula Peutinger de, ve İdrisinin haritasında bizans devrindeki şehirler gösterilmektedir. Son zamanlarda Stanley Casson M. nin „Macedonia, Thrac and Yll-yria" ünvanlı eseri 1926 da Oxford külliyesi meyânında neşredilmiştir. bu eserde Şarkî Trakyaaya ait kısım mahduttur. Fakat bu mıntakanın kadim tarihi için toplu bir eser sayılır. Trakya kadim coğrafyasına, şehirlerine dair Lübbers ve P. W. Real Enzyklopaedie de

kadim sekene hakkında pekaz malûmatımız var. yalnız bazı sahil şehirlerinin Akdenizin en eski gemici milletleri olan Mikenler ve Fenikeliler tarafından kurulmuş olduğunu biliyoruz. Buranın ilk tanınmış sekene, mıntakaya ismini vermiş olan, Trâklerdir. Bu isim altında toplanan kavimlerin lisanları ve menşeleri hakkındaki tetkikler pek az ileriliye bilmiştir. Eski Roma müverrihleri bunların at beslediklerini, iyi harp ettiklerini söylüyorlar. Verdikleri izahat menşelerini tayine kâfi gelmemektedir. Kadim devirden kalma eserler arasında höyükler nazara çarpmaktadır. Mezar veya şehir bakayası veyahut işaret merkezi olduğu pek bilinmeyen bu yapma tepelere Çorlu, Saray, Lüleburgaz, Vize, Malkara ve ereğli civarında tesadif edilir [1].

malumat vardır. Burada Trakyaya ait şehirlerin ekserisi Prof. E. Oberhammer tarafından yazılmıştır. "Bizye, (Vize), Astai ve Hadriyanopolis,, maddelerine bakınız.

Bu mıntakanın osmanlı devrindeki coğrafi ve iktisadî hayatına dair malûmat atideki eserlerde bulunmaktadır. İstanbul darülfünun kütüphanesinde bulunup Edirne fethi esnasında yazılmış olduğu anlaşılan İbnülverdinin "hiride tulacayıp,, kitabının muhtasar tercümesinde bu mıntaka şehirleri hakkında pek kısa malumat mevcuttur (Yıldız kütüphanesi, 2307 Ms. istinsahı 1687). "Manazirü'lavâlim" salibi Mehmet Aşık trakyaya 1578 de uğramış olup yalnız "Çorlu, Vize, Lüleburgaz,, hakkında biraz malumat veriyor. Buraların eski kaleleri metruk olup bostanlar, bağlar, tarlalar ortasında sursuz kasabalar olduğunu söylüyor. Edirne'de az kalmış ve kaldığı müddetçede rahatsız olduğundan fazla bir şey görememiş. Yalnız Ali Paşa çarşısını ve Bezzazistanı ve Hızırık mesiresini zikrile iktila ediyor (Ayasofya kütüphanesi, telifi 1600). Kâtip Çelebinin "Rumeli ve Bosna,, (1648) sında; Evliya Çelebi " Seyahatname,, sinin (1678)3 ve 8 inci ciltlerinde malûmat mevcuttur. Ahmet Badi Efendi'nin üç cilt üzerine tertip ettiği eserin birinci cildi tamamile Edirne şehri tarihine ait isede, ikinci ve üçüncü ciltler Trakya mıntakası şehirlerine ve belli başlı edip ve şairlerine aittir. Bu eserin yegâne yazma nüshası Türk tarih ençümeni kütüphanesinde (1896-1906)dir. Vilâyet salnameleri de birer meihaz olarak zikrenilebilir. En mufassal 1310-1317(1894-1901) senelerine ait olan salnamelerdir. Ami Boué de yukarıda ismi geçen Avrupayı Türki ünvanlı eserinde; J. Cvijic, La Peninsule Balkanique (Paris-1918) de epeyi malumat mevcuttur. Her vilâyete dair neşr edilmekte olan sihhî coğrafyalardan yalnız Kırklareline ait olan kısmı gümüşür. Ahmet Hamdi, Kırklarelinin sihhî ve ictimai coğrafyası, İstanbul 1925. Bunlardan mada İslam Ansyklopaedisinde, Ali Cevat beyin "Coğrafya Tagati,, nde ve Şemsettin Sami beyin "Kamusülilâm,, nda başlıca şehirleri ait izahat vardır.

[1] Trâkler hakkında ilk esah tetkikat W. Tomashek'in "Die alten Thraker" eserindedir. Birinci kısım kabilelere ikinci kısım da lisan bakiyelerine dair dir (Viyana akademisi neşriyatı; (1893-94) 131, 130, 128 Phil. Kl. Sonra Kretschmer'in meşhur,, Einleitung in die Geschichte der Griechischen Sprache,, ünvanlı serinde (Kap. VII, Trakya-Frikya kabileleri). Son zamanlarda Bulgar Arkeologlarından G. Kazarov tarafından "Beitrage zu Kulturgeschichte der Thraker,, Sarajevo 1916 ünvanlı bir eser neşredilmiştir.

Romalılar zamanına kadar mevcudiyetlerini muhafaza eden trâklerin, bilhassa 6 ncı asırdan sonra izleri kayboluyor. Bir taraftan, evvelce yalnız sahil şehirlerine yerleşmişolan, rumlar hiç olmazsa yunan lisani, hristiyanlığın yardımıyla içperlere doğru sokuluyor. Şimalden gelen islâv kavmleri, bilhassa islâvlaşmış bulgarlar zaman zaman Şarkî Trakyaya kadar iniyorlardı. Fakat asıl turanı kavimlerin muhacereti bu mntakanın kavmi çehresini tamamile değiştirdi.

Türanı kavmler Paşaeline iki yoldan gelmişlerdir: evvela, Cenubî Rusya ve Tuna üzerinden gelen bulgarlar gibi, 6-7 inci asırlarda Avarlar Balkan yarımadasının cenup müntahasına kadar yayılmışlardır. Bunların Istanbulu muhasaraları tarihte meşhurdur. Aynı yoldan gelen diğer türk kavmleri arasında Beçenekler ve Komamlar Trakyada ehemmiyetli izler bırakmıştır. Gagavuz[1] denilen hristiyan Türklerin bunlara mensup olduğu anlaşılıyor.

Saniyen, Anadolu üzerinden gelen osmanlılardan çok evvel aynı yoldan birtakım Türk muhaceretleri olmuştur. Bunların bir kısmı şimali garbi hudutlarını muhafaza için Bizans hükûmeti tarafından getirilmiştir. Anadoludan ve cenubi Rusyadan celbedilen bu Türk kabileleri Rodop dağlarına ve Balkan eteklerine yerleştirilmişti. Bizans müverrihlerinin "türkpol" ismini verdikleri bu kabileler bir çok imtiyazlara malikti. 10 uncu asırdan itibaren Türk muhaceret akını boğazlardan ve denizden geçerek Balkanların muhtelif aksamında yerleşiyordu Bunlara evvelâ Koniar denilirdi. Sora 1065 de Makedonyada uz veya Oğuz, Trakyada Yürük denilen zümreler takip etti[2]. 14 inci asırda evvelâ Aydın oğullarının, bilâhire Saruhan, Krasi ve Osman oğullarının müşterek teşebbüsile Çanakkale Boğazı aşılarak Trakya Türklerin eline geçtiği zaman buraya yeni bir muhaceret akını başladı.

Karaside kararlaştırılan ve Süleyman paşanın idaresi altında Çanakkale boğazını geçmek suretiyle başlayan fetih hareketi bu ölkenin sureti katiyede türkleşmesini mucip oldu; Evvelâ Bolayır ve Gelibolu elde edildi. Sağkol Marmara cihetini takip ederek

[1] Gagavuzlar hakkında: C. Jireček, Das Fürstentum Bulgarien S. 141 f. K. Peez, "Christliche Türken", Ost. Monatschs. f. d. Orient 20 (1894), 80, 90; Cvijić, Peterm. Mitt. 1913 I, 115.

[2] Balkan Türkleri hakkında E. Oberhummer, Die Balkanvölker, Wien 1917 S. 39 f.; Keza aynı müellifin "Die Türken und das osmanische Reich", Leipzig 1917, S 14., 39 ff. 44 ff. kitabında muhtasar malumat vardır.

Tekirdağ ve Hayreboluya, solkol da Keşan üzerinden Dimetoka istikametinde ilerledi. Küçük fasılalardan sonra bir taraftan sırasıyla Ereğli, Çorlu, Burgaz; diğer taraftan da İpsala Dimetoka zabtedildi. Bütün Trakya halkı Edirneye çekilmişti. Kısa bir muhasaradan sonra Edirne de teslim oldu. En sonra Malkara zabtedilmiştir. Enezin zabtı ise İstanbulun fethinden sonradır.

Trakya fethi esnasındaki muhaceret hareketlerine dair tarihlerde bazı müteferrik malumata tesadif edilmektedir. Aşık Paşa Zade: "Süleyman paşa Orhan Gaziye müracaat etti, Feth olan hisarılara yarar gaziler gönderdik dedi. O esnada göçer arap evleri gelmişti, anları Rumeline sürdüler," diyor. Diğer bir yerinde de, "her gün Karası vilâyetinden ev gelir oldu. Her gelen yurt tutup gazaya başladı. Hasılı Türkler arkalandı, Her nereye varsa düşmanla karşı duramadığını naklediyor [1].

Bilâhire bir taraftan Anadolu da bazı aşiretler, diğer taraftan Cenubî Rusyadan gelen Şimal Türkleri mütemediyen buralara yerleşiyordu.

1400 de Timur istilâsı dolayısıyla Kıpçak ümerasından Aktay han yüzbine yakın halkile terki diyar edüp Eflâk ve Tuna üzerinden Edirneye gelmesi üzerine Filibe sancağı dahilinde ikametlerine müsaade edilmişti. Fakat bu kabile ötedenberi ziraatla meşgul oldukları için arazinin kifayetsizliğinden şikâyet ederek öteyeberiye zarar vermeye başladığından reisleri Aktay Han imha edilerek müteakıp sene bu muhacirlere tabiatca, lisanca muhalif olarak Karaman havalisinden Filibe sancağına birçok eşair nakl ve iskân ettirdi. (Edirne salnamesi: 1910, S. 145.)

Aşık Paşa Zadenin bir rivayetine göre: Saruhan elinin göçebe halkı Menemen ovasında kışlardı. Tuz yasağını kabul etmemişlerdi. Bayezit bunları Filibe yüresine sürdü. Şimdi Saruhan Beyli derler Paşa-yığıt ol kavmin ulusidi (Paşa-yığıt, Keşan ile uzunköprü arasında bir mevki adıdır) s. 74. Yine aynı membaa nazaran: Bayezit Köynükhisar halkını İstanbulu getirmişti. Timur zamanında Bizanslılar fırsattan istifade ederek onları sürmüşler elyevm Tekir dağlarındaki Köynük köyü o zamandan kalma imiş (s.68).

Üç asır sonra buralarda dolaşan Evliya Çelebi ise Tekirdağ Anadolu'nun muhtelif yerlerinden yeni unsurlar geldiğini zikreder. "Tekfurdağı ahalisi her taraftan gelüp toplanmış kimselerdir. Fakat asıl şehirler k a d i m e z e l d e n yörükân kavmi olmağla fasih ve belîğ türkçe tekellüm eder. Etrâkleri yine lehçei mahsusasiyla irtibat verip kelimat ederler,". Girit seferi açıldıktan sonra Tekirdağ şehri mamur olmağa başlamış: "Emin bir vilâyet olduğundan Tokat, Sivas, Kayseri, Karaman Eremanak şehirlerinden yirmi bin kişi ol diyarlardan bu diyara geçüp tavattun etmişler. Elhal Karaman ve Mudan şarı (Mudanya şehri?) Türk-

[1] Aşıkpaşa Zade, İstanbul tabı, s. 49

leri cümleten navloncu olup deve dışı buğday satup muhtekirlik ederler., diyor.

Kanunnamei Aynıde mezkûr olduğu gibi müstakil bir idareye tabi olan Tekirdağ ve Vize yürükleri epiyi bir yekûn tutuyordu.

Vize Yürükleri 170, Tekirdağ Yürükleri 323 ocaktır. Yürüklerin 30 neferi bir ocak sayılır, bunların beşi eşkenci, yirmibeşide yamak addedilirmiş. Sefer vukuunda eşkenciler yamak olanlardan elliser akça harçlık alıp sefere giderlermiş. Sefere gidenler o sene ağnam vergisi vermezlermiş.

Bunların Osmanlı fütûhatından evvel buraya gelmiş olmaları çok muhtemeldir. Bu hususta Evliyanın verdiği izahatta pek şayanı dikkattir. Prof. Oberhumer'in [1] de işaret ettiği üzere yürüklerin Bizanslılar zamanında buraya gelüp yerleşmiş olduğunu kabul etmet icap eder [2].

Tanzimat devrinden sonra Paşaelinde bazı nüfus hareketlerine şahit oluyoruz. Bizans devrindenberi şehirlerde mevcudiyetlerini muhafaza eden Rum kolonileri, Adalardan ve Yunanistandan gelen yeni unsurlarla takviye bularak dahile doğru sokulduğu gibi Bulgarlarda çoğalıyordu. 1877 Rus muharebesinden sonra Tuna memleketlerinden doğru bir türk hicreti başladı. Bu hareket ilk zamanlar pek gayrı muntazam şekilde cereyan etti. 1894 senesinde Bulgaristandan gelen Pomaklar Kırklareli ve Edirne civarına, diğer muhacirlerde Hayrebolu, Keşan, Maalkara ve Çorlu ovalarına yerleştirildi. Muayyen bir program dahilinde muhacir iskânı daha sonraları başlar.

Yapılan teşvikler neticesi 1908 den itibaren evvelâ Bulgaristanın muhtelif yerlerinden muhacir gelmiş ve hükümetçe satın alınan çifliklerle boş yerlere yerleştirilmiştir. Gelen muhacir Edirne kazasında: Doganca, İskender, Köseömer, Akardere, Kocahızır; Babaeski kazasında: Kofalca çiflikleriyle Çorlu, Hayrebolu, Malkara civarındaki boş yerlere yerleştirilmiştir.

Balkan Harbini müteakip burada bir mübadele hareketi görüldür. Evvelâ Havsa, Uzunköprü, Babaeski, Lüleburgaz, Pınahisar kazalarıyla Keşan civarında sakin Bulgarlar mübadeleye tabi tutulmuş; bunların yerleri Bulgaristanta kalan Ortaköy, Üsküflü, Dede-ağaç, Tırnavacık, Ahtebolu muntakalarından gelen türklere verilmiştir. Kendi arzusile çekilen rumların yerine de hicrete icbar edilen Selânik, Üsküp ve Manastır muhacirleri yerleştirilmiştir. Harbi umumiyi müteakip yunan işgali esnasında bu muhacirlerin

[1] Die Balkanvölker. Wien 1917, S. 40

[2] Ahmet Refik beyin yeni intişar eden "Türk aşiretleri., Kitabı yürüklere dair kıymetli vesikaları ihtiva etmektedir.

bir çoğu tekrar kaldırılmış ve rumlar eski yerlerine getirilmiş de Lozan muahedesini müteakip bütün Rum sekene mübadeleye tabi tutulmuş ve yerlerine Makedonya muhacırları yerleştirilmiştir [1].

1927 tahririne göre Paşaelinde 391 bin nüfusu mevcut olup 75 binini bugünkü Türkiye haricinde doğmuş kimseler teşkil eder. Bunun 34 bini Bulgaristanda, 26 bini Yunanistanda 9,6 bini yoğuslavyada mütebakisi diğer yerlerde doğmuş kimselerdir. Hali hazırda Türkçeden başka lisan konuşanlar yahudiler ve islâm pomaklardır.

Yahudiler :		Bulgarca konuşanlar :
Edirne vilâyeti	5, 876	3, 276
Kırklareli "	912	841
Tekirdağ "	1, 772	1, 197 (1927)

Trakyada mütemadi muhaceret ve istilâ bura halkının muntazam çalışmasına mani olduğu gibi arasıra vukua gelen zelzeleler, şiddetli souklarda epiyi tahribat yapmaktadır. Nehir yataklarının kumlarla dolması ve ani yağmurlar sık sık tuğyanları mucip olmaktadır. Son zamanlarda sıtmanın artması da ayrıca bir felâket sayılabilir.

Bütün Türkiyede olduğu gibi, Paşaelinde de asıl iktisadî faaliyet ziraat sahasındadır.

	Çiftçi nüfusun nisbeti	Vasatı çiftçi ailesi	Arazi. (dönüm)	Her çiftçi aileye isabet eden çift hayvanı
Edirne	60%	5	53,4	1,46
Kırklareli	79%	5,4	34,2	1,38
Tekirdağ	76%	5,4	63,7	1,96

Edirne'de 170, Kırklarelinde 94, Tekirdağında 201 ziraat makinesi işlemektedir. Bununla beraber ziraata kabiliyetli araziden temamlı istifade edilmemektedir. Yalnız bazı yerlerde, küçük mikyasta sulama tesisatı mevcuttur. Halk iptidai vesaitle fakat büyük bir maharetle araziye sulamaktadır. Şehirlere civar yerlerde, sebze yetiştirilen bostanlarda büyük kuyulardan hayvanlara çektirilen dolablarla su çıkarılarak bahçeler sulanır.

	Mezru arazi,	Nisbeti	Hububat	Nakliyat	sanai nebatat
Edirne	783 Km	10%	88,5%	2,2%	9,2%
Kırklareli	453 "	8%	92,5%	1,7%	5,7%
Tekirdağ	976 "	16,5%	97,5%	0,3%	2,1%

* *

[1] Galip Bahtiyar Bey: Trakyada teksifi nüfus meselesi, İstanbul ticaret mmtakası raporları 1928

İdari teşkilat: Trakya Romalıların bir vilayeti olduğu zaman, yani Birinci asır ortalarına doğru, trakyanın idari hududu Adalar denizi sabbillerinden Balkan dağlarına, Karadeniz ve Marmara sahillerinden Perim dağlarına ve Sofya civarına kadar uzanıyordu.

Dördüncü asır iptidasında eski Trakya dört tali vilâyete ayrıldı : Şimali garbide Filibe merkez olmak üzere asıl *Thracia* vilayeti, cenubü garbide Dedeağaç merkez olmak üzere *Rhedopa* vilâyeti; şarkta Edirne merkez olmak üzere *Haemi montus* vilâyeti, Marmara Ereğlisi merkez olmak üzere *Europa* vilâyetlerine ayrılıyordu [1]. Bu taksim uzun müddet devam etmiştir. Bizanslılar sekizinci asırda yeni bir Theme taksimatı vücuda getirdiler: Mürefte ile Kırklarelinin şarkında " Trakya Theme'i", bu radan Perim dağlarına kadar garbi kısmını da "Makedonya Theme'i", addettiler. Edirne, şehri Makedonya Theme'ine ait bulunuyordu.

Osmanlılar davrinde Trakya Rumeli Ayaletinin bir parçası addediliyordu. Sultan Süleyman kanununa göre Şarkî Trakya dört sancağa ayrılmıştı. Bunlar da *Vize*, *Kırklareli*, *Tekirdağ*, *Çirmen* sancakları idi. Cenubî Trakyanın bazı kısımları da Cezayiri Bahri Sefit eyaletinin, Paşa sancağı namını alan Gelibolusancacına aitti.

19 uncu asır ibtidalarında Edirne paşalığı ehemmiyetli bir makam sayılırdı. Fakat bu şehir ikinci payitaht olduğundan mahallî idare az çok istiklâlini muhafaza ediyordu [2]. Edirnenin garbinde Meric'in cenup sahilinde kâin olan Çirmen mevkiine izafetle "Çirmen sancağı", denilirdi. Hükümeti temsil eden eyalet Paşası Edirne'de oturmasına rağmen hakikî idare ve mahkeme Çermende idi. Edirne Paşasının mayetinde mühim şehirlerin ayanları bulunurdu. Bu meyanda Silivri, Çorlu, (Lüleburgaz, Vize, Kırklareli, Tekirdağ, Keşan, Firecik, Enez, ... ayanları da vardı... Evvelce müstakil olan Vize Paşalığı da edirneye ilhâk edilmişti[3]. Tanzimattan sonra Edirne vilâyeti beş sancağa ayrılıyordu ki bunların üçü: Edirne, Tekfurdağı ve kısmen Gelibolu Şarkî Trakya'ya isabet etmekte idi.

Paşaelinin m u n a k a le hayatına dair muntakalar bahsinde izahat verilmişse de burada umumî surette bir kaç soz ilâvesine lüzum vardır. Türkiyenin karadan Balkan memleketleriyle dolayısıyla Avrupa ile irtibatı Trakya üzerindedir. Fakat bu muntakayı baştan başa katteden, hatta büyük şehirleri bir birine bağhyan muntazam

[1] Schrader, Atlas géographie historique. Paris 1907.

[2] Amma tahti sani olmakla bir hakim mudahale edemeyüp cemi salbî siyaseti curmu kababeti Edirne hostancı başlarının hükmündedir (Evliya c. 3. 5428)

[3] Ami Boué c 2 s 109

şosalar yoktur. Mevcut yollar vilâyet ve kaza merkezlerinden muhtelif istikametlere doğru yapılmış parçalar halindedir.

En canlı münakale damarı İstanbul ile Edirne (Karaağaç) arasındaki demir yolu (318) dir. Ergene vadisini takip eden bu hat Uzunköprü civarından geçerek Kuleliburgaz üzerinden Karaağaca vasil olur. Hattın 33 kilometre kadar kısmı Yunan hududu dahilinde kalmıştır . İstanbul — Edirne hattı üzerin de Alpullunun garbinden ayrılan bir şube hattı (52 km) Babaeski üzerinden Kırklarelina gider. Keza aynı mevkiden ayrılan bir dekovil hattı da Kestanboluya kadar uzanır.

Normal genişlikte olan bu hatlar umumiyetle pek muktesidane yapılmış olup meyiller bir kaç yerde binde 15'i bulduğu gibi, kavisler de 250-300 metre nisfı kutra inmektedir . İstasyonlar arasındaki mesafe 16 kilometreden aşağı düşmez. İstanbul ile Çerkez köy arasında çifte lokomatifle azami 35 vagon, daha ileride ise tek lokomatifle 45 vagonlu tirenler tahrik edebilmektedir .

Paşaelinin büyük bir kısmında kışın munakalat güçleşir. geniş Ergene ovalarında taş hemen yok gibidir. Yağmurlardan sonra arazi her türlü harekâta gayri müsait bir hal alır. hatta şoselerden bile istifade müşkülleşir. Muratlı-Tekirdağ,-Keşan-Uzunköprü, Edirne-Alpullu hatlarının inşası bu mntıkayı çok canlandıracaktır . .

Demir yolları inşa edildikten sonra bu mntıkanın eski caddeleri metrük bir halde kalmış, yalnız bazı merkezleri istasyonlara rapteden yollar az çok tanzim edilebilmiştir . İstanbul ile Edirne arasındaki şosa Silivri - Çorlu - Karıştıran - Lüleburgaz - Babaeski-Havsa üzerinden geçer. Takriben 230 kilometre olan bu yol demir yolu ile rekabet edecek kabiliyettedir. Fakat silivri ile Çorlu arası pek fenadır. Demir yolu müntehasında bulunan Kırklareli Tirnovacık üzerinden Bulgaristanla bir şosa yolu ile merbuttur. Değil yalnız Paşaelinin, hatta bütün Türkiyenin garp kapısı olan Edirne den yalnız İstanbula doğru değil Geliboluya ve Çanakkale boğazına giden bir şosa mevcuttur . Tekirdağdan Muratlı istasyonuna bir şosa mevcut olduğu gibi diğer tarafta Malkaraya müntehi olan bir yol daha vardır.

Paşaelinin Coğrafyasına ve İktisadi tarihine dair bir makaleye sığdıra bildiğimiz malûmat bundan ibarettir. Mevzuun genişliği dolaysile yalnız temas edüp geçtiğimiz bir çok mes'eleler ayrı ayrı birer tetkik sahasıdır. Ancak bunların esaslı surette mutalâsı bu mntıkayı bize daha yakından tanıtabilir .

Lahika

Şarkî Trakyadaki mühim merkezlerin iskân tarihine dair notlar;

İneada iki yüz nüfuslu bir köy halindedir. Demir Köyü, hatta Vize ve kırklarelinin iskelesi olabilecek vaziyette bulunan bu noktanın vakıfıyla ehemmiyetli bir iskele olduğu mevcut harabelerden de anlaşılmaktadır.

Evliya Çelebi: "İne Adasının her tarafında binalar ve limanlar bulunduğunu; eskiden gayet mamur ve güzel limanları, elan harap bir kalesi olup içinde oduncu rumlar sakın olduğunu," söylüyor (c3, s 150). Bu gün İne Ada çavuş suyunun deltasını genişletmesi neticesi karaya bitişmiş bir haldedir. Sahil gerisinde Orta sazlık denilen beş küçük gölden müteşekkil bataklıklar vücudagelmıştır.

Midyeye (1,5) [1] muntazam binalara malik, fakat mahfuz bir limandan mahrum eski bir sahil şehridir. İki dere arasındaki 70 metre yükseklikte bir tepenin denize bakan cihetine kurulmuştur. Arkada alçak bir sırt olup bir vadiden diğer vadiye kadar uzanan bir kale bakıyesi mevcuttur. Bunlar buranın kadim bir deniz şehri olduğu-

[1] Şehir isimlerinin yanındaki rakamlar bin üzerinden nüfusu ifade eder.

na delâlet etmektedir. Kömürcülük ve balıkçılık halkın başlıca meşgalesini teşkil eder.

Demirköy "Samakov," Bugün bir ziraat ve ormancılık merkezi olup evvelce civarındaki demir madenleriyle tanınmaktaydı. İstanbuldaki mühimmat ve demir sanayiine ham madde buradan temin edilirdi. Elan Demirköy civarındaki Maden mevkiinde, vaktiyle Ruslar tarafından tahrip edilmiş, izabehane, cami ve bina harabelerine tesadüf edilmektedir.

Istirane (2) bir cihetten Karadeniz sahilinde Podima iskelesine, diğer cihetten bir şosa ile Sinekli istasyonuna merbut olup aynı isimdeki dere kenarında büyükçe bir köy halindedir. Odunculuk ve kömürcülükle iştilal eder.

Saray (2,5) Türk devrinde kurulmuş bir kasaba Evliyanın rivayetine göre: Muradı Hüdaven digâr Edirneyi aldıktan sonra Tenezzüh yeri olmak üzere burada bir saray yaptırmış, Kanunî zamanında burası mamur bir şehir olmuş. Vezir Ayas paşa Hüdavendigâr sarayını tamir ettirmiş daha bir çok hayratlar yaptırmış; o zaman 900 hanefî bir kasabacıkmiş. Üç hanı var-

miş, bağ ve bostanları mebzul imiş. (Evliya 6, 135) Ormanlık mntakaya yakın bir mevkide bulunan Saray kasabası etrafında hububat ve tütün tarlaları imtidat eder. Çerkes köyü istasyonuna bir şosa ile merbuttur.

Vize (3) "Bizye", İstanbul Kırklareli yolu üzerinde Göztepe denilen kaynakları çok, kayalık bir dağın eteğindedir. Önünde Boğaz köy deresiyle sulanan küçük bir düzlük vardır. Şehrin ne zaman kurulduğu hakkında tarihi malumat yoksada milattan 5 asır evvel mevcut olduğu anlaşılıyor. Trakya hükümdarları zamanında hayli tiyatro ve mabet yapılmış olduğu cenubunda Mengeret, Azbağ köylerindeki asardan anlaşılıyor. Bir zamanlar bütün kırklar eline yayılmış olan *Astai* isimdeki Trakya kabilesinin merkezi olarak inkişaf etmiş, kurunu vustada *Visoi* namile barabar istilâsına karşı ehemmiyetli bir kala halini almıştır. Osmanlılar devrinde sancak merkezi idi. Çorlu; Burgaz, Pınarhisar, Saray kazaları buraya tabi idi. Vizede Sancak beyi ile bera ber birde yürük beyi bulunurdu (Evliya c. 6, s. 135)

Vize bugün daha ziyade Istrancalara merbuttur. Ormanlık mntakaya yakın olduğundan odun kömür ticaretiyle meşguldür. Kırklareline demiryolu yapıldıktan sonra ehemmiyetli bir güzergâholmaktan çık-

mıştır, Vizenin tabif iskelesi Midye olmak icap ederse de burası pek açık olduğundan Demirköy üzerinden geçen bir dağ yolu ile İğneada ya merbuttu, saray üzerinden Çerkezköy istasyonuna bir şosa mevcuttur. Eveldenberi Vize havalisinde koyunculuk, bilhassa sebze ziraatı ehemmiyetlidir. Bakliye ile beraber tütünde ekilir.

Pınarhisar(2,5)ın kalması yüksektir. Türk devrinde kasaba aşağıya Büyükpınar kenarına inmiştir. Evliya, buranın 400 haneli olduğunu, çarşı başında kayalar arasından çağlıyarak çıkan Pınarsuyunun büyük bir havuzdan geçerek şehrin aşağısındaki bostanları ve bağçeleri suladığını söylüyor. Bugün de bu mntakada her nevi hububat ve bakliye ziraatıyla beraber tütün yetiştirilmektedir. Koyun ve keçi beslenir.

Pınarhisar ile Kırklareli arasında Yanahisar ve Küçük Üsküp evvelce mamur merkezler imiş.

Kırklareli (13) Istrancaların garp eteğinde, dalgalı bir arazi üzerinde silsileyi aşan bir geçidin mebdeinde bulunur. Asıl Türk devrinde büyük bir şehir olarak inkişaf etmiştir. En eski cami Yıldırım Beyazite nisbet edilir. Başlıca hububat ziraatı ve bağcılık merkezidir. Burada büyük mikyasta şarap ve rakı imal edilirdi. Eltezgâhların-

da yün mensucat, şal ve harar dokunurdu, Hardaliye sucuğu ayrıca meşhurdu (Evliya c.5, s 79). Yakın vakte kadar buraya (Kırk-kilise) denirdi. "Kırk., mukaddes bir rakamı ifade ettiğinden bu isim verilmiş olacak. Tanzimata kadar liva merkezi iken bilâhare kaza merkezi olmuş, 1879 de tekrar liva merkezi yapılmıştır. Kırklareli bir cihetten Istrancalar üzerinden Bulgaristan dahilinde Tırnovacığa bir şöse ile merbut olduğu gibi, diğer taraftan Babaeskiden ayrılan bir kol ile şark demir yollarına bağlıdır.

Çorlu (8) "*Syrallum*," şimale müteveccih bir sırt üzerinde aynı isimdeki dere kenarındadır. Çorlu Trakyanın kadim merkezlerindedir. Bizanslılar zamanında burası müstahkem bir mevki idi. Osmanlı istilâsi esnasında birkaç defa alınıp verilmişti. İstanbul alındıktan sonra Rumeli yolu üzerinde ehemmiyetli bir menzil noktası olarak inkişaf etmiştir. Şark demiryolu da buradangeçer. Civarında hububat tarlalarının ve koyun meralarının çokluğu buranın büyümesine çok yardım etmiştir.

Evliyanın ifadesine göre burası yaylak bir yerde bulduğundan içme suyu ihtiyacı kuyu gibi sahrınçlardan atdotanlarıyla çıkarılarak çeşmelere tevzi edilmiş. Şehirde büyük hanlara, Fatih ve Kanuni zamanında yapılmış camiler ve medreseler te-

sadif edilmektedir. Çorlunun başlıca mahsulleri arasında peyniri eskidenberi meşhurdur.

Lüleburgaz (Çatalburgaz) (5,3) "*Bergule*," Ergenen intali bir vadisi üzerinde Romalılar zamanından beri mevcut bir kasabadır. Trakyanın en merkezi ve tarihi bir noktasında bulunur. Şarktaki Karıştıran ovaları, en son Balkan harbinde olmak üzere, birçok muharebelere sahne olmuştur. Buradaki asarın en değerlisi Sokullu Memet Paşanın mimar Sinana inşa ettirdiği cami, kervansaray ve köprüdür. "Bu kervansaraya gelenler hep oldu revan," kitabesi bunların 970-1362 den itibaren yapıldığını gösterir. Kervansaray sonra postamenzili olmuş, 1876 den sonrada kışlaya kalbedilmiştir. Bugün harap bir haldedir.

Lüleburgaz etrafında en çok hububat ziraatı arpa, buğday, çavdar, yulaf, kuşyemi yetişir. Şehirde un fabrikaları, peynir imalâthane ve buz haneleri vardır. Vaktile burada büyük hayvan pazarları kurulmuş ve lüle tokrağundan yaldızlı kupa ve su tasları yapılmış.

Babaeski (3) Kırklareli-ne giden demiryolu üzerinde bulunur. Eski İstanbul - Edirne Caddesi güzergâhında bulunduğundan vaktile de mamur bir merkez imiş. Kasabada iki cami mevcut olup biri Fatih zamanında yapılmıştır. Diğer mimar Sinanın eseri olup Edir-

nedeki Sultan Selim camiinin küçük miyasta bir numunesidir.

Ergene havzasının mühim merkezlerden biri de Uzunköprü (8) dır. Edirne-Gelibolu yolu üzerinde ki meşhur Ergene köprüsünün inşasından sonra (1443) teşekküle başlamış bir şehirdir. İlk ismi Ergene idi. Nehrin kenarındaki büyük değirmenin buranın ilk binası olması şehrin hattı zatında bir hububat mntakası merkezi olduğunu göstermektedir. Buraya ismini vermiş olan uzunköprü ikinci Murat tarafından yaptırılmış 5,5 metre genişliğinde 392 metre uzunluğunda 174 gözlü taş bir köprüdür.

Edirne (35) Tunca ile Meric'in birleştiği bir noktada müteaddit kara yollarının toplandığı ve ayrıldığı bir yerdedir. Aynı zamanda mümbit bir ziraat mntakasının merkezidir. Tunca bir nisf daire şeklinde şehrin etrafını çevirir. Sonra Meriçle birleşerek Karaağaç ile asıl şehir ayırır. Demir yolu üzerinde bulunan Karaağaç yeni Edirneyi ihtiva eder. Şehrin münakale itibariyle olan rolü buraya geçmiştir. Eger burası hudut haricinde kalsaydı, Edirne büsbütün küçülecekti. Esasen bütün Trakyanın merkezi olan bu şehrin hudut üzerinde bulunması ve yalnız Şarkî Trakyanın bir merkezi olması Edirnenin inkişafını güçleştirmiştir.

Traklere ait küçük bir merkezin "*ostin*," kayser Hadrian tara fından bir şehir haline konulmasıyla başlar. Burası yol üzerinde bir yer olması dolayısıyla bir çok defalar istilâya maruz kalmıştır. 1361 de Türkler Edirneyi aldıkları zaman surun dahiline munbasır harap bir kasaba halinde idi. Romalılardan kalma yalnız birkaç kilise ile beraber bir saray, bir su kemeri ve bir tiyatro harabesi vardı. Fefih esnasında mamur biryer olmadığından ev-velâ Dimetoka payitaht olmuştu. 768 de Tunca nehri kenarına saraylar ve hisar haricine de camiler, medreseler, imaretler yapılarak Edirne yeni baştan inar edilerek hükümet merkezi olmuştur.

Şehrin Türk devrine ait tarihi başlı başına bir tetkik mevzudur Edirnenin sanai faaliyetleri arasında dericiligin eskidenberi büyük bir ehemmiyeti vardı. Burada ve civar merkezlerde "beledi," tabir edilen döşemelik pamuklu mensucat; yapagıdan bükülmüş ipekle karışık feracelik şallar, şayaklar ve çoraplar yapılmış, hususiyle ayakla dövülmek suretile bir nevi nakışlı kilim imal edilirmiş.

Edirne civarında Havsa ve ya Hafasa eski İstanbul caddesi üzerinde tarihi bir kasabadır. Demiryolu haricinde kaldığından eski ehemmiyetini kaybetmiştir. Hasköy de evvelce

hemmiyetli bir kaza idi. Mahmut paşa tarafından yaptırılmış bir cami ve medrese harabesi mevcuttur. Cıvardaki ılıcaya her sene zair gelirmiş.

H a y r e b o l u (4) Şehir düz yerde kurulmuş olup civarından kendi ismini taşıyan bir küçük nehir geçerek Ergene'ye dökülür. Hisarcık mevkiinde Fatih zamanına ait Paşa camii ile Güzelce Hasan bey camii Osmanlı devrinin eserlerindedir. Burası hububat, deri ve peynir istihsal eden bir mmtakanın pazar yeridir. Vaktiyle, Trakya münakalatını temin eden devciliğin merkezi idi. Evliyaya göre burada sarayın deve ahırları vardı; Hatta bundan dolayı buraya sarban başı karıştırdı. Küçük Edirne denen bu şehir mühim bir münakale merkezi idi (Evliya c 8, s 778). bugün muntazam bir şosa ile Alpullu istasyonuna, diğer taraftanda Tekirdağına merbuttur.

İ n e c i k eski İstanbul-Selânik yolu üzerinde Tekirdağından bir menzil ötede kadim bir kasabadır. Bu semtte İçmesu denen bir su olup ağustos zarfında ziyaret edildiği Behramı dimişki zikretmektedir.

M a l k a r a (2) Ergene ve Adalar Denizi hattı taksimine yakın bir yamaçta kurulmuştur. Türk devrine ait eserlerden birinci Muradiye camii zikre değer. Ehemmiyetli bir hububat merke-

zidir. müteaddit yeldegirmenleri bulunur. Civarında pekçok keçi beslenir. Lüle burgaz pazarından sonra martta burada bir pazar kurulmuş.

İ p s a l a(1) "*Kypsela*," Meric kenarında bir ova üzerindedir. 17 inci asırda Selâniğe giden büyük yol üzerinde köprü başı vazifesini görüyordu. İpsaladan sonra gemilerle Meriç geçilerek Freciğe gidilirmiş. Evvelce Meric'in İpsalaya pek yakın bir noktadan geçtiği anlaşılıyor. Evliya burada Mimar Sinan yapısı büyük bir kervansaraydan bahsetmektedir. Bugün civarındaki bataklık dulayısıyla sıtmalı bir yerdir.

K e ş a n (4) çalıklı bir ova kenarında, üzerinde müteaddit yeldegirmenleri bulunan bir tepenin şimal mailesindedir. Asıl eski kal'a civarda Rusköyü denilen mevkidedir. (Evliya c 5, s 325). Burası zengin bir hububat mntaka sının pazar yeri olmakla beraber Edirne ile Celibolu arasındaki büyük şosa buradan geçtiğinden ehemmiyeti artmıştır.

E r e ğ l i(1) Marmara sahilinde cenup ve garp ciheti bir burunla mahfuz küçük bir liman kenarındadır. Fenikeliler devrine kadar uzanan bir maziye maliktir. İlk ismi "*Perinth*," idi. Romalılar zamanında *Heraklea* ismini aldı. Bizans devrinde ehemmiyetli bir merkez olduğu elan mevcut hisar bakayasından an-

laşılmaktadır. Emeviler denizden İstanbulu muhasara ettikleri zaman burayı üssülhareke yapmışlar. Osmanlı devrine ait eserler arasında Mimar Sinan mübâşeretile yapılmış bir cami mevcuttur.

Ereğli son zamanlara kadar Çorlu ve civarının iskelesi idi, ziraatle beraber balıkçılık ehemmiyetli bir servet membaı teşkil ediyordu. Bugün pek sakin vaziyettedir. Çorluya bir sosa ile rapt edilir ve liman islah edilecek olursa yeniden canlanacağı şüphesizdir.

Tekirdağ (14) Marmara sahilinde bir nısıf daire teşkil eden tepeler üzerine kurulmuş bir şehirdir. İstanbulu saymıyacak olursak şarkî Trakyanın birinci derecede iskelesidir. Açık bir sahil olduğundan Karayelden başka bütün rüzgârlara maruzdur.

Şehrin ilk teşekkülü Fenikeliler zamanına kadar çıkar. K. 400 de Trakya beyleri idaresinde ehemmiyetli bir sahil şehri idi. İlk adı *Bisanthe* idi. Bilâhire *Rhaedestos* ismi verilmiştir. Alkibiadın sarayı vardı. Romalılar zamanında ehemmiyetli bir ticaret şehri olan bu merkez bilâhire barbarların istilâsına maruz kaldı. Justinian buraya bir sur yaparak şehri barbar istilâsına karşı muhafaza etmek isemiştir. İki defa eski bulgarlar tarafından tahrip edil-

miştir. Bizanslıların son zamanlarına doğru şehir metruk bir halde bulunuyordu. 1330 da şehir osmalılar tarafından fetedilmiştir.

Türk devrinde ismi "Rodosçuk" idi. Kâtip Çelebi şehrin gemiler barınacak limanı bulunduğunu, civar beldelerin ve Edirnenin iskelesi, olduğunu vezir Rüstem paşa tarafından yapılmış hanlar ve imarethaneler mevcut olduğu zikrediyor. Evliya Çelebi buraya bütün Akdeniz ve Karadeniz limanlarından ve Mısırdan kalyonlarla emtia gelerek arabalarla Edirneye sevk edildiği gibi pek çok emtia ve zahire ihraç olunduğunu, bilhassa yağ ve ipek gönderildiğini söylüyor. Evliyanın zamanından itibaren şehre Tekfûrdağı denilmeye başlamıştır.

Tanzimat devrinden sonra hükümet konağı, kişla vesaire gibi müessisat vucude getirilmiştir. Şehrin üç tarafı bağ ve bahçelerle çevrilmiştir. Oldukça geniş bir sahanın hububat hasilatını ihrac merkezi olup büyük yel değirmenle, toğla ve kiremit imalâthanelerini de ihtiva eder. Muratlı istasyonuna, Malankaraya, Hayreboluye bir şose ile merbuttur.

M ü r e f t e (2) Marmara sahilinde açık bir limandır. ehemmiyetli bir bağcılık merkezi olarak inkişaf etmiştir. Vaktiyle bura halkı balıkçılık ve gemici-

lik ile iştilgal ederdi. Bağları ve meyva bahçeleri bugünde ehemmiyetini muhafaza etmektedir. Aynı zamanda tütün ve ipek istihsal eder. Kiremit imal eder. Yalnız diğer sahil merkezleriyle irtibatı vardır. Şarköye muntazam bir şosa ile merbuttur.

Şarköy (2) Marmara sahilinde açık bir limandır. Civar köylerin mahsulâtını ihraç eder. Şarköy ve mülhakatında büyük mikyasta bağlar ve dutluklar mevcuttur. Bunlardan bugün pek

az istifade edilmektedir. Hububattan mada bir miktar tütünde istihsal edilir. Bu kasaba 327 zelzelesinde kâmilen yıkılmıştır.

Enez Trakyanın en eski bir şehridir. Burada basılmış paraların bitarafında keçi resmi olup adalarda ve Geliboluda tesadüf edilmektedir ki bütün bütün bu havalinin Enezle ticarete bulunduğu delâlet eder. Yakındaki küçük liman tedricen dolarak ticaretine sekte gelmiş, bilâhire mevcudiyet gösterememiştir.